

Säkerhet och risker i vardagen

En studie av uppfattningar, värderingar och beteenden hos allmänheten i Sverige

Denna rapport ingår i Räddningsverkets serie av forsknings- och utvecklingsrapporter. I serien ingår rapporter skrivna av såväl externa författare som av verkets anställda. Rapporterna kan vara kunskapssammanställningar, idéskrifter eller av karaktären tillämpad forskning. Rapporten redovisar inte alltid Räddningsverkets ståndpunkt i innehåll och förslag.

Säkerhet och risker i vardagen

En studie av uppfattningar, värderingar och beteenden hos allmänheten i Sverige

Ann Enander, Ann Johansson

Räddningsverkets kontaktperson:

Linda Smedberg, Enheten för olycksförebyggande verksamhet, 054-13 50 71

Förord

Räddningsverket har regeringens uppdrag att i samverkan med andra myndigheter och organisationer verka för att förbättra den enskilda människans förmåga att förebygga olyckor samt att agera på rätt sätt vid olyckor, katastrofer och störningar i viktiga infrastruktursystem. Kunskap om människors tankar kring säkerhet och hur säkerhetsbeteende skiljer sig mellan olika grupper är därför viktig för att kunna utforma information och insatser anpassade till enskildas behov. Att identifiera sårbara grupper i samhället och beteendeyråden där särskilda insatser krävs är nödvändigt för vårt fortsatta arbete. Denna rapport ingår som en del i Räddningsverkets långsiktiga kunskapsuppbyggnad inom området.

Innehållsförteckning

1. Bakgrund/Inledning	9
1.1 Syfte	11
2. Metod	12
2.1 Urval.....	12
2.2 Genomförande.....	12
2.3 Respondenter.....	15
2.4 Statistisk bearbetning	17
3. Resultat.....	18
3.1 Svarsmönster hos hela undersöknings-gruppen	18
3.1.1 Erfarenheter, risk- och säkerhetsupplevelser	18
3.1.2 Egna åtgärder och vanor	21
3.1.3 Attityder och värderingar	27
3.1.4 Kunskap och information om säkerhetsfrågor	29
3.1.5 Samhällets förmåga och stora olyckor	31
3.2 Jämförelser mellan undergrupper.....	34
3.3 Analys av samband och svarsmönster.....	40
3.4 Kvalitativ analys “Vad innebär säkerhet för Dig?”	44
4. Diskussion.....	46
5. Referenser	52
Bilaga 1	54

Abstract

The aim of this study was to examine how people in Sweden think and act in relation to risks and safety measures connected with accidents in their everyday life and environment.

Data were collected during January to April 2001 using a postal questionnaire sent to a representative sample of residents in Sweden aged between 18 and 75 years. Questions concerned among other things perceived risk and perceived security, personal safety measures and habits, assessments regarding different safety measures, knowledge and information, reactions to major events and values related to safety and societal development. The sample consisted of 2018 persons and the response rate was 60 %.

The results demonstrate that the respondents as a group are safety conscious and have a positive attitude towards safety, safety measures and also to societal development. The use of seat belts and smoke detectors are perceived as the most meaningful and least troublesome measures, while the use of cycling helmets is perceived less positively. Positive, although not particularly strong, correlations were found between different measures and habits both within and between various environments, activities and types of risk.

A number of differences in attitudes and behaviours can be noted with regard to for example gender, age, education, family situation and professional experience. Statistically significant differences were found between the small group of persons (about 100) not born in Sweden and native Swedes, indicating that the former group felt less secure, took fewer safety measures and indicated a less positive attitude towards involvement in safety issues.

Using cluster analysis technique, four groups could be identified among the respondents with differing and interpretable patterns of thought regarding risk and safety issues. Two of the groups could be characterized as feeling strong and secure, although their attitudes towards safety differed and also their safety behaviours and habits. Persons in the two remaining groups perceived themselves as less secure. One group showed low confidence in personal control regarding safety, while the other was characterized primarily by high levels of personal risk perception.

The results of the study indicate the importance of safety-related values and assessments for risk and safety behaviour. Distinctly different patterns of thought could be identified among the respondents. One conclusion is that knowledge of these differences should be developed and applied in order to design more effective information and support efforts directed towards different groups.

Sammanfattning

Syftet med denna undersökning var att belysa hur människor i Sverige tänker och agerar när det gäller risker och säkerhetsåtgärder relaterade till olyckor i deras vardag och närmiljö. Studien ingår i en långsiktig kunskapsuppbyggnad inom området vid Räddningsverket.

Data samlades in under januari-april 2001 med en postenkät till ett representativt urval av mantalsskrivna i Sverige i åldrarna 18-75 år. Frågor ställdes om bland annat risk- och trygghetsupplevelse, egna säkerhetsåtgärder och vanor, värdering av olika typer av åtgärder, kunskap och information, reaktioner på större händelser samt värderingar relaterade till säkerhet och samhällets utveckling. Urvalet omfattade 2018 personer och svarsfrekvensen var 60 %.

Resultaten visar att den svarande gruppen generellt är säkerhetsmedveten och har en positiv syn på säkerhet, säkerhetsåtgärder och även på samhällets utveckling. Användning av säkerhetsbälte och införskaffande av brandvarnare är de åtgärder som upplevs som mest meningsfulla och minst besvärliga. Däremot finns ett betydande motstånd mot att bära cykelhjälm. Vissa åtgärder som exempelvis resebrandvarnare tycks vara dåligt kända bland respondenterna. Det finns samband, om inte så starka, mellan olika åtgärder och vanor både inom och mellan olika miljöer, aktiviteter och risktyper.

Även om de svarande till övervägande del är en säkerhetsmedveten grupp noteras ett antal skillnader mellan olika undergrupper med avseende på bland annat kön, ålder, utbildning, familjeförhållanden och yrkesmässig erfarenhet. Statistiskt säkerställda skillnader framkom mellan den mindre gruppen (ca 100 personer) icke-födda i Sverige och gruppen svenskfödda vilka tyder på att den förra gruppen känner mindre trygghet, vidtar färre säkerhetsåtgärder och uppvisar en mindre positiv attityd till säkerhetstänkande. Dessa skillnader har betydelse för utformningen av riktade insatser och bör studeras närmare.

Med hjälp av clusteranalys identifierades fyra grupper bland respondenterna med tolkningsbara och skilda mönster av tänkande i risk- och säkerhetsfrågor. Två grupper kunde karakteriseras som starka och trygga men med vitt skilda förhållningssätt till säkerhet och med skilda beteendemönster avseende säkerhetsåtgärder. Två grupper kunde karakteriseras som mer otrygga. I den ena gruppen var tilltron till egen förmåga att påverka sin säkerhet låg, medan den andra karakteriserades främst av stark personlig riskupplevelse.

Resultaten av studien pekar på betydelsen av värderingar relaterade till olika åtgärder och till säkerhet för människors risk- och säkerhetsbeteende. Tydligt skilda mönster av tänkande kan identifieras även inom en relativt säkerhetsmedveten grupp. En slutsats är att kunskap om dessa skillnader bör kunna utvecklas och tillämpas i utformningen av mer effektiva informations- och stödinsatser riktade mot olika grupper.
Nyckelord: Riskuppfattning, Säkerhetsbeteende, Säkerhetsvanor.

1. Bakgrund/Inledning

Det satsas idag betydande resurser på att informera människor och påverka dem till att själva vidta åtgärder för att förebygga olyckor och begränsa skador. En brist som påpekats i den generella kritiken av informations- och påverkanskampanjer är att strategier och budskap ofta utformas godtyckligt eftersom man saknar en klar bild av målgruppen (Palm, 1994). Denna studie ingår i en långsiktig kunskapsuppbyggnad inom Räddningsverket kring behov, villkor och förutsättningar hos olika grupper inom befolkningen när det gäller risk- och säkerhetsfrågor. Kunskapen skall kunna tillämpas för att utforma information och andra insatser som är ändamålsenliga och anpassade till enskildas behov.

En förstudie genomfördes 1999 för att sammanställa befintlig kunskap om människors säkerhetsmedvetande och syn på risker i sin omgivning, samt erfarenheter från insatser som gjorts för att försöka påverka dessa förhållanden (Enander & Johansson, 1999). I förstudien lyfts bland annat fram att:

- Forskning om människors förhållningssätt till olyckor och faror har i hög utsträckning handlat om stora, katastrofala risker (låg sannolikhet – hög konsekvens risker) som t ex kärnkraft. Däremot är människors uppfattningar och föreställningar om säkerhet och säkerhetsåtgärder, särskilt relaterade till olyckor i vardagen och i hemmet, mindre väl belysta.
- När det gäller säkerhetsbeteende har fokus i forskningen tenderat att ligga på identifiering av hinder och problem, d v s varför människor *inte* vidtar säkerhetsåtgärder. Samtidigt finns det flera områden inom vilka människor vidtar ett antal olika åtgärder för sin egen och andras säkerhet. Vi vet mindre om vad som påverkar dessa handlingar.

Utifrån förstudien identifierades ett behov av att utveckla kunskap om hur enskilda människor tänker och agerar i säkerhetsfrågor. Sådan kunskap kan utvecklas på olika sätt. I det följande redovisas bakgrunden till den nuvarande studien utifrån några tidigare ansatser inom Räddningsverkets verksamhetsområde.

Utifrån psykologisk teori kan man förvänta sig att människors sätt att tänka kring risker och säkerhet är en viktig utgångspunkt för deras handlande. I en studie av Jakobsen & Karlsson (1999) har svenskars vardagliga förståelse av risk och de relaterade begreppen säkerhet, hot och kris beskrivits utifrån ett livsformsperspektiv. Risk framstod här som ett existentiellt begrepp vars viktigaste dimensioner var ofrånkomlighet och oförutsägbarhet, medan säkerhet definierades som frånvaro av hot, vilket var liktydigt med trygghet. Studien påvisar vidare systematiska skillnader i hur man tänker på risk och säkerhet, vilka kan relateras till människors vardagliga praktik och egna personliga erfarenheter. Studien fokuserade däremot inte skilda handlingar i relation till risk- och säkerhetstänkande.

Exempel på ansatser som däremot varit inriktade på agerande och åtgärder är de av SCB på uppdrag av Räddningsverket genomförda studierna *Vill du bidra till ett säkrare samhälle?* (Sandqvist & Holmberg, 1997, Asplund,

2001). Denna typ av studie kan ses som "temperaturmätningar" som belyser det aktuella läget inom ett definierat urval av befolkningen. Dessa studier fokuserar i huvudsak praktiska åtgärder och erfarenheter, men syftar inte till att ge djupare förståelse eller tänkbara förklaringar till varför människor vidtar de åtgärder de gör, eller till de skillnader som kan noteras mellan olika grupper. Denna typ av studie är i en mening "färskvara", eftersom den i första hand söker svar på frågan "hur många?". Om undersökningarna upprepas med likadana frågor kan förändringar över tid kartläggas.

När det gäller att förklara och predicera olika ageranden har ett flertal modeller utvecklats med relevans också för vardagliga frågor om skydd och säkerhet. Dessa har framförallt utvecklats och tillämpats inom hälsoområdet, med syfte att identifiera vilka variabler som har betydelse för att människor exempelvis börjar motionera, slutar röka, deltar i screening undersökningar, osv. Den modell som kanske haft störst spridning inom ett brett tillämpningsområde av säkerhetsfrågor är den av Ajzen (1988) utvecklade *Theory of Planned Behaviour*, vilken också beskrivits närmare i vår förstudie (Enander & Johansson, 1999). Teorin presenterar en förklaringsmodell för beteenden som är medvetna och viljestyrda utifrån tre huvudvariabler, *attityden gentemot beteendet*, *subjektiva normen* (hur man tror att andra värderar beteendet) samt *uppfattad beteendekontroll* (i vilken utsträckning man tror sig kunna genomföra det beteendet). En viktig förutsättning för att teorin skall vara tillämpbar är dock att de studerade variablerna knyts till specifika och väldefinierade beteenden. Den är därför tillämpbar för att studera ett enskilt medvetet beteende, exempelvis att man fattar beslut att införskaffa brandvarnare, men har sämre prediktionsvärde när det gäller mer generella säkerhetsinriktade vanor och beteenden.

Ett brett angreppssätt över flera typer av säkerhetsbeteenden tillämpades i en amerikansk studie, där syftet var att undersöka om generella mönster i agerande kunde identifieras inom och mellan olika vardagsområden (Norris, 1997). Studien fokuserade beteenden inom fyra områden: *olycks-/katastrofberedskap* (eng. *hazard preparedness*), *brottsförebyggande*, *trafiksäkerhet* samt *hälsa*. Undersökningsgruppen fick ta ställning till om de vidtog olika åtgärder inom respektive område samt till hur betydelsefulla de ansåg dessa åtgärder vara för den egna säkerheten. Studien uppvisar flera intressanta resultat. För det första uppgav en betydande andel av de svarande att de faktiskt vidtar säkerhetsåtgärder. Beteenden inom olika områden uppvisade dock stor variation och viss brist på konsekvens. Flertalet (76%) hade exempelvis brandvarnare, men betydligt färre (49%) hade under den senaste tiden testat om den fungerade. Beteendet inom området brandsäkerhet var således inte nödvändigtvis konsekvent. Analys av data visade dock en viss konsekvens i människors åtgärder över olika områden i form av generella *strategier* eller *beteendepreferenser*.

Sökande efter mönster kan även gälla faktorer bakom skillnader mellan olika grupper. Män och kvinnor skiljer sig i ett antal avseenden när det gäller risk- och säkerhetsfrågor (Gustafson, 1997), och även när det gäller exempelvis hälsobeteende (Näslund & Fredriksson, 1993). Gustafson (1998) har dock påpekat att trots att könsskillnader påvisats i många riskstudier så har få ansatser gjorts att förklara skillnaderna utifrån teoretiska utgångspunkter.

En tidigare studie i Sverige har undersökt svenska folkets tankar, känslor och handlingar när det gäller att förbereda sig inför större olyckor eller katastrofhändelser (Larsson & Enander 1995, 1997). Här framkom att en huvudanledning till att inte förbereda sig uppgavs vara att man inte visste vad man skulle förbereda sig inför. Faktorer av betydelse för om man vidtog åtgärder eller inte visade sig vara känsla av meningsfullhet i det egna livet, samt känsla av engagemang och påverkansmöjlighet i samhällsfrågor. Människor med hög känsla av meningsfullhet samt starkare samhälls-engagemang var mer benägna att vidta åtgärder än andra. De typer av händelser som undersökningen gällde var i huvudsak av låg sannolikhet-hög konsekvensens karaktär, d v s större katastrofer och olyckor.

Ovanstående genomgång exemplifierar skilda ansatser för att studera säkerhetstänkande och beteenden. Val av ansats beror naturligtvis i första hand på vilka frågor man söker svar på. Några ingångar för den här rapporterade studien har varit att den skulle inriktas mot en bred uppsättning säkerhetsbeteenden i vardagen, skulle inventera tankar och uppfattningar knutna till dessa beteenden, samt fokusera mönster och bakomliggande faktorer vad gäller säkerhetstänkande och handlande. En målsättning har även varit att där möjligt relatera resultaten till de som erhållits genom andra ansatser. Vårt val av variabler har därför delvis styrts utifrån teoretiska antaganden baserade på samband och modeller som utvecklats i tidigare studier.

1.1 Syfte

Det övergripande syftet med studien är att belysa hur människor i Sverige tänker och agerar när det gäller risker och säkerhetsåtgärder relaterade till olyckor i deras vardag och närmiljö. Centrala frågeställningar för studien är härvidlag:

- I vilken utsträckning förekommer olika säkerhetsinriktade beteenden och vanor?
- Hur relateras olika föreställningar, attityder och värderingar till dessa beteenden?
- Vilka skillnader finns mellan olika grupper?
- Kan olika förhållningssätt till risk och säkerhet identifieras?

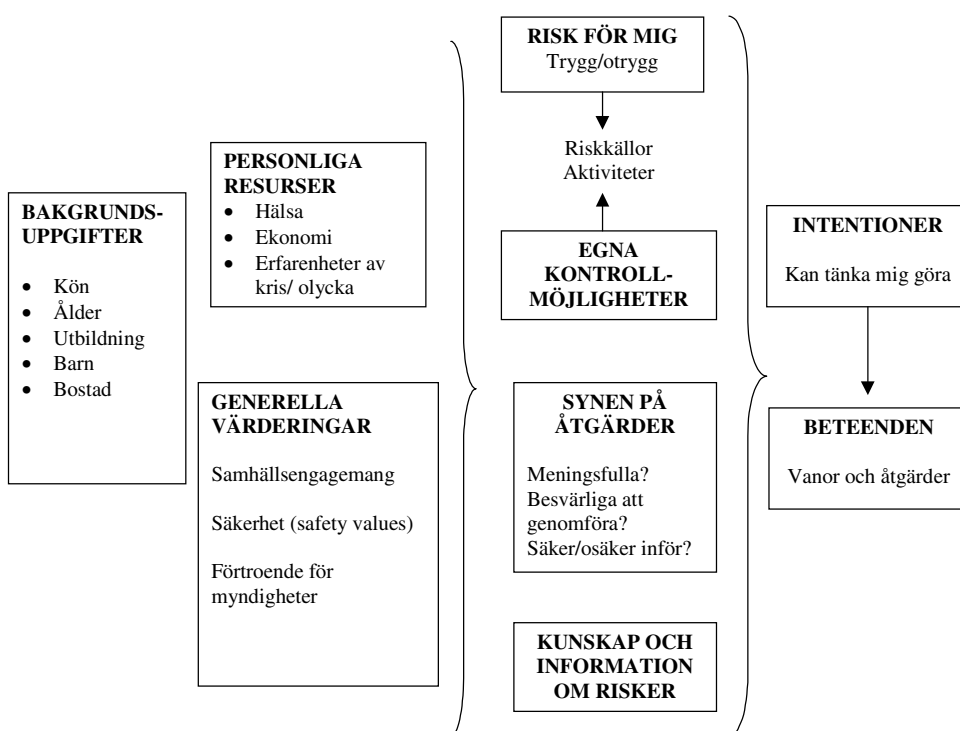
2. Metod

2.1 Urval

Undersökningsgruppen valdes ut som ett representativt urval av mantals-skrivna i Sverige i åldrarna 18-75 år med en jämn könsfördelning (källa: PAR). Urvalet genomfördes i december 2000 och omfattade 2018 personer.

2.2 Genomförande

Undersökningen genomfördes med postenkät under januari till april 2001. Frågeformulären numrerades för att underlätta identifiering av inkomna svar i syfte att endast skicka påminnelse till de som ej besvarat enkäten. Till-sammans med enkäten skickades ett följebrev och en liten present i form av en reflex med Räddningsverkets logo. I brevet förklarades syftet med studien samt hur svaren skulle bearbetas och användas, med betoning på att dessa behandlades strängt konfidentiellt. Namn, telefonnummer och e-mail adress till ansvariga för enkäten lämnades och eventuella frågor välkomnades. Några dagar innan utmätt svarstid (ca 3 veckor) utskickades en påminnelse.

Figur 1. Styrmodell över relevanta frågeområden

- *Frågeformuläret*

Utifrån den genomgång av litteraturen och av modeller för säkerhetsbeteende som genomfördes vid förstudien utvecklades en styrmodell över relevanta frågeområden (se figur 1). Frågeområdena kan grupperas i tre huvudkategorier (separeras av klamrar i figuren): bakgrund och resurser/generella värderingar; risk- och säkerhetsrelaterade uppfattningar och värderingar; vanor och beteenden/beteendeintentioner.

Inom varje område utvecklades sedan frågor med i huvudsak fokus på vardagsbeteenden och olyckor. Där det var möjligt användes frågor och skalor som prövats i tidigare studier. Frågorna i formuläret var i huvudsak utformade med fasta svarsalternativ, vilka där annat ej anges framgår i tabellerna i bilaga 1. Frågorna omfattade följande frågeområden (dock något annan ordningsföljd i frågeformuläret):

- *Bakgrundsuppgifter*

Formuläret inleddes med frågor om kön, födelseår, civilstånd samt antal personer i hushållet (vuxna respektive barn). Bostadsort angavs utifrån fem fasta alternativ, boendeform utifrån fyra alternativ. Högst avslutad utbildning angavs utifrån fem alternativ.

Respondenter tillfrågades även om födelseland (om annat land än Sverige fanns öppna alternativ för att ange vilket land samt sedan vilket år man varit bosatt i Sverige).

- *Personliga resurser*

Frågor ställdes om hälsotillstånd och personlig ekonomi samt om man ansåg sig ha en religiös tro.

En fråga gällde om respondenten hade direkt erfarenhet av någon/några av nio olika olyckstyper. Möjlighet gavs även att själv ange annan olyckserfarenhet. Ytterligare en fråga gällde om man har eller har haft ett yrke där man kommer i kontakt med olyckor och deras konsekvenser.

- *Värderingar och syn på samhället*

I tre frågor fick respondenterna ta ställning till i vad mån de instämde i olika påståenden om säkerhet och säkerhetsvärden (12 påståenden), eget beteende och attityder till säkerhet (5 påståenden) respektive till samhället och samhällets utveckling (8 påståenden). Påståendena utgjorde förkortade och något omarbetade versioner av tidigare använda skalor (Crowe, 1995, Larsson & Enander, 1995).

- *Uppfattning om risker, kontrollmöjligheter och trygghet*

Riskuppfattning mättes genom att respondenter fick ange på en 6-gradig skala hur stor de ansåg sin personliga risk vara för att drabbas av åtta olika typer av olycka i hemmet och i samhället.

En motsvarande fråga gällde vilka möjligheter man ansåg sig ha att påverka sin egen säkerhet vad gäller samma åtta olyckstyper.

En fråga om trygghet formulerades ”Om du tänker på Din säkerhet, hur trygg eller otrygg brukar Du känna Dig när Du gör följande?”, med 14 alternativ som beskriver olika aktiviteter i hemmet och i olika miljöer.

- *Synen på säkerhetsåtgärder*

I en fråga fick respondenten bedöma 12 olika säkerhetsåtgärder avseende hur meningsfull man upplevde var och en för att öka egen säkerhet.

På motsvarande sätt mättes i nästa fråga samma 12 åtgärder med avseende på hur besvärligt man ansåg det vara att göra dessa.

- *Egen kunskap och information om säkerhet*

En fråga formulerades ”Tycker Du att Du har tillräcklig kunskap för att..” och följdes av åtta olika beteenden i nödsituation, t ex ge första hjälpen, larma, släcka en mindre brand i hemmet. Påföljande fråga tog upp samma beteenden utifrån frågeformuleringen ”Tror Du att Du i en verklig situation skulle göra följande..?”

Fyra frågor gällde bedömning av hur intresserad och insatt respondenten var i säkerhetsfrågor. En av dessa frågor gällde hur intresserad man var i allmänhet av säkerhetsfrågor. Två frågor gällde hur pass informerad man var om hur man kan öka säkerheten i hemmet respektive om vilka risker som finns i den egna kommunen. Respondenterna ombads dessutom jämföra sig själv med människor i allmänhet med avseende på om man troligen var mer, mindre eller lika säkerhetsmedveten.

En fråga om informationskällor formulerades ”Hur viktiga är följande informationskällor för Dig för att få kunskap om risker i Din vardag?” och tog upp åtta olika källor.

- *Stora händelser i Sverige*

Med utgångspunkt i större händelser eller olyckor efterfrågades i vilken grad man tror att dessa påverkar dels säkerhetsarbetet i samhället och dels hur man själv tänker och handlar. Fyra typer av händelser (med konkreta exempel inom parentes) togs upp, nämligen larmrapporter om livsmedel (t ex galna-kosjukan), sjöolycka (t ex förlisningen av m/s Estonia), stor brand (t ex Göteborgsbranden) samt omfattande översvämning (t ex Arvika). Respondenterna bedömde på en 5-gradig sifferskala dels huruvida säkerheten förbättras på kort respektive lång sikt i samhället och dels hur den egna riskuppfattningen samt vanor och beteenden påverkats av händelserna.

- *Frågor som rör säkerhetsåtgärder och egna vanor*

En fråga behandlade olika typer av säkerhetsåtgärder som gällde installation eller införskaffning av olika typer av larm, egen utbildning och andra åtgärder. 16 alternativ presenterades och respondenter fick ange om de vidtagit åtgärden, samt om inte, i vilken utsträckning de kunde tänka sig att vidta åtgärden (intentioner).

En motsvarande fråga behandlade olika vanor förknippade med säkerhet i hemmet, på resa/fritid och ute i samhället. Fjorton olika vanor undersöktes, där svaren gällde dels om man brukade göra så, samt om inte, om man kunde tänka sig att göra så (intentioner).

- *Bedömning av formuläret*

Avslutningsvis ombads respondenterna ge synpunkter på formuläret avseende meningsfullhet, formulering av frågor och svarsalternativ, om man ansåg att enkäten försökte påverka svaren i någon riktning samt om enkäten gjort att man blivit orolig över de frågor som behandlades.

På flera ställen gavs möjlighet till egna kompletteringar och synpunkter.

2.3 Respondenter

Från det ursprungliga urvalet om 2018 personer utgick 48 av följande skäl: 6 enkäter var oifyllda eller med avböjande kommentar, 15 åter avsändaren, 10 anmälda som flyttade, 3 vistades utomlands eller var bortresta, 14 sjukdom/kan ej besvara. Det resterande urvalet bestod av 1976 personer varav 1186 besvarade enkäten vilket innebär en svarsfrekvens om 60,0 %. Svarsfördelningen avseende några av bakgrundsvariablerna är jämförda med riksgenomsnittet genom data som är hämtade från SCB (www.scb.se, 2001).

Kön

Kvinna	49,2 %
Man	50,6 %

Civilstånd

Gift/sambo	73,4 %
Ensamstående	26,2 %

Barn

Barn under 6 år	14 %
Barn mellan 6-12 år	18 %
Barn mellan 13-18 år	14 %

Åldersfördelning

18-25 år	9,2 %
26-35 år	18,2 %
36-45 år	19,6 %
46-55 år	19,6 %
56-65 år	19,1 %
66-75 år	13,5 %

Boende

Storstad	25,3 %
Tätort 15-200 000 inv.	50,3 %
Glesbygd	22,8 %

Boendeform

Hyreslägenhet	25,1 %
Bostadsrätt	14,8 %
Egen villa/radhus	49,3 %
Gård/jordbruksfastighet	7,3 %

Födelseland

Födda i Sverige	89,7 %
Födda i Skandinavien	3,5 %
Födda i Europa	3,5 %
Födda utanför Europa	2,7 %

Högst avslutad utbildning

Grundskola	25,1 %
Realskola	14,8 %
3- el 4-års gymnasium	49,3 %
Högskoleexamen	7,3 %

Erfarenhet av olyckor från nuvarande eller tidigare yrke

Sjukvården	17,5 %
Polis eller brand	2,6 %
Socialt område	8,7 %

Kommentar till bakgrundsdata: Respondenternas åldersfördelning motsvarar i stort befolkningen i Sverige. Unga, 18-25 år, är dock något underrepresenterade med 9,2 % jämfört med riksgenomsnittet 13,3 %. Gruppen 56-65 år är något överrepresenterad med 19,1 % där riksgenomsnittet är 15,7 %. Vad gäller födelseland uppger 89,7 % av respondenterna i undersökningen att de är födda i Sverige. Enligt SCB:s statistik är 11,3 % av den svenska befolkningen att räkna som utrikesfödda.

2.4 Statistisk bearbetning

Enkätsvaren har bearbetats statistiskt med SPSS statistikprogram för Windows, version 10.0. Prövning av statistisk signifikans mellan medelvärden har genomförts med t-test och variansanalys. Motsvarande prövning mellan svarsproportioner på kategorivariabler gjordes med chi-två test.

Resultaten presenteras i fyra avsnitt. Först görs en mer beskrivande resultatpresentation för hela undersökningsgruppen. Därefter redovisas sammanfattade resultat från ett antal undergruppsjämförelser (t ex mellan män och kvinnor, olika åldersgrupper, o s v). I det tredje avsnittet fördjupas analysen av samband mellan olika variabler och identifiering av olika mönster i svaren. I det fjärde avsnittet presenteras en mer kvalitativ analys av svaren på vissa av frågorna med öppna svarsalternativ.

3. Resultat

3.1 Svarsmönster hos hela undersökningsgruppen

I detta avsnitt redovisas svarsmönster för hela gruppen inom ett antal frågeområden. Tabeller över svarsfrekvenser för hela gruppen respondenter redovisas i bilaga 1.

3.1.1 Erfarenheter, risk- och säkerhetsupplevelser

I tabell 1 redovisas svar på frågan om man själv har direkt erfarenhet av olika typer av olyckor eller svårare händelser. Alternativen är ordnade efter frekvensen ja-svar. Respondenterna ombads även om möjligt ange årtal för erfarenheten. Andelen som angett erfarenhet av en olycka eller svår händelse som inträffat under de senaste fem åren redovisas i samma tabell.

Tabell 1. Egen erfarenhet av olyckor eller svår händelse. Kolumn 1 visar i procent av hela respondentgruppen hur många som har erfarenhet av händelserna (1938-2001). Kolumn 2 visar antalet personer som har erfarenhet av händelserna under år 1995-2000. Kolumn 3 visar värden från en tidigare undersökning (Larsson & Enander, 1995).

	Ja svar i %		Ja svar (% avser alla år) i studie 1995
	Alla år	95-00	
Vägfolycka	38,7	14	36
Överfall, rån, inbrott eller liknande	20,9	11	ej aktuellt
Brand	14,6	6	20*
Drunkningstillbud	6,7	2	ej aktuellt
Industriolycka	6,4	3	7
Naturkatastrof (t ex orkan, översvämning)	5,6	3	9
Krig / krigslika förhållanden	5,1	1	8
Allvarlig olycka i hemmet (ej brand)	4,6	2	ej aktuellt
Lyft-, båt- eller tågolycka	3,5	1	ej aktuellt

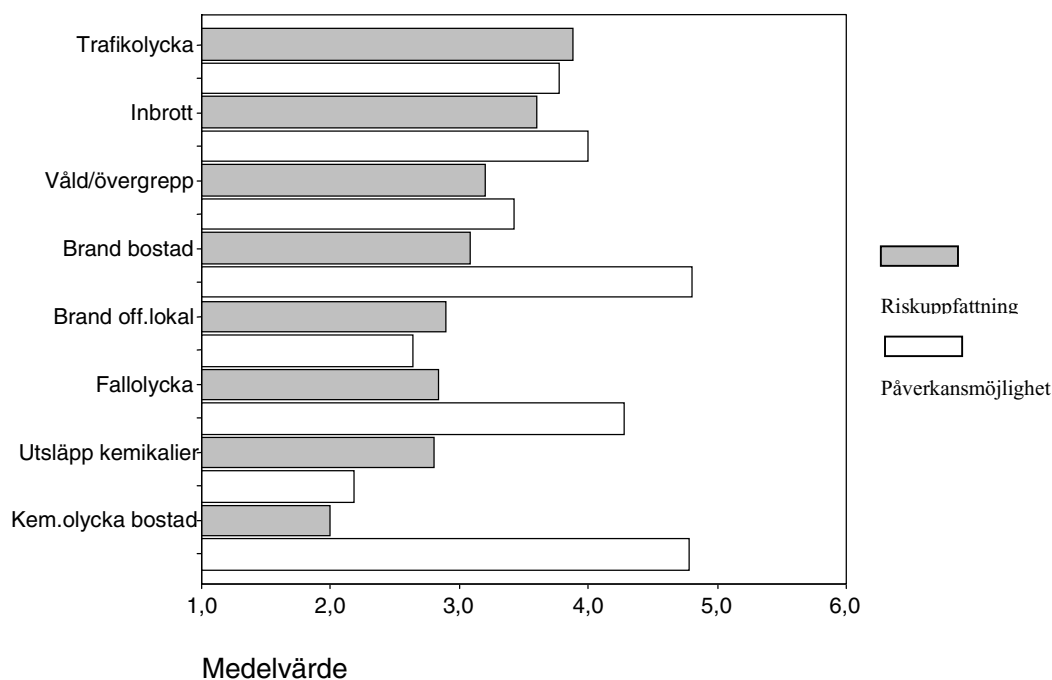
* ”eldsvåda” i 1995 års studie

Av de som redovisar erfarenhet av en olycka är det i genomsnitt mellan en tredjedel och hälften som har erfarenhet under senaste fem åren. Det är möjligt att erfarenheter längre tillbaks i tiden också underskattas. Totalt är det knappt 40 % av respondenterna som inte anger någon personlig erfarenhet av olycka eller svåra händelser.

Vid en jämförelse med en tidigare studie (Larsson & Enander, 1995) finns inga större skillnader i olyckserfarenhet förutom erfarenhet av brand som här är lägre (14,6 % jämfört med tidigare 20 %). I den tidigare studien var

dock alternativet formulerat som ”eldsvåda”, vilket kan ha tolkats på ett annat sätt än brand. Dessutom fanns smärre skillnader i erfarenhet av naturkatastrof och krigslika förhållanden med 9 respektive 8 % jämfört med aktuellt värde 5,6 resp. 5,1 %. 6,2 % av respondenterna i vår undersökning uppger att de har erfarenhet av brand under de senaste fem åren (som dock ej är begränsad till brand i bostaden utan kan innefatta andra typer av erfarenhet). Om de med yrken inom polis och brandkår räknas bort blir det 5,4 %. I andra undersökningar om bränder och brandskydd i hemmet uppger ca 2,5 % att det brunnit i deras bostad under de senaste fem åren (Asplund, 2001) och 4,2 % att det brunnit i deras bostad under åren 1991-1996 (Sandqvist & Holmberg, 1997).

I anslutning till frågan fanns också möjlighet att ge egna svar förutom de fasta alternativen, ca 3 % gav sådana svar. De typer av allvarlig olycka som uppgavs var exempelvis händelser på fritiden såsom brutna leder, skidrelaterade olyckor, hjärtstillestånd, takarbete samt olyckor som drabbat nära anhöriga. Några tog upp arbetsrelaterade olyckor såsom timmerras, fallolycka, explosion och klämskada. Ett flertal exempel rörde olyckor i trafiken (som var ett fast givet alternativ) men som man kanske inte räknar som en trafikolycka, exempelvis viltolyckor, cykelolyckor, motorcross, påkörd av bil respektive taxi samt skoterolyckor.

Figur 2. Medelvärden för personlig riskuppfattning samt egen uppfattad möjlighet att påverka säkerheten för åtta olika risk- och olyckstyper. 6-gradig svarsskala där 1 motsvarar obefintlig, 2 mycket liten, 3 liten, 4 måttlig, 5 stor och 6 mycket stor.

Figur 2 redovisar en sammanställning av medelvärden av bedömningar för ett antal risk- och olyckstyper när det gäller ”Hur stor anser Du att risken är för Dig personligen” och ”Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka Din egen säkerhet?”. Vet ej svar redovisas separat (se bilaga 1).

Av figuren framgår att störst personlig risk upplevs från källor ute i samhället, t ex från trafiken eller kriminalitet. Störst kontroll upplevs i hemmet, för exempelvis brand, fall- och kemikalieolyckor i bostaden. Man kan även notera att upplevd kontrollmöjlighet varierar mer mellan olika källor än upplevelse av personlig risk. Andelen vet ej svar (se tabell bilaga 1) är betydligt högre för riskkällor ute i samhället både vad gäller risker och kontrollmöjligheter.

Tabell 2. Medelvärden och standardavvikelser för svar på frågan "Om du tänker på din säkerhet, hur trygg eller otrygg brukar Du känna Dig när Du gör följande?" Skala 1-5 där 1=Mycket otrygg, 2= Ganska otrygg, 3= Varken trygg eller otrygg, 4= Ganska trygg och 5=Mycket trygg. Alternativen har rangordnats utifrån medelvärdena.

	Medelvärde	SD
Lagar mat, städar m.m. i hemmet	4,7	,60
Befinner sig i hemmet nattetid	4,6	,65
Är ute på hemorten dagtid	4,6	,65
Reser med tåg	4,2	,71
Vistas i skog och mark	4,2	,85
Går på bio eller teater	4,2	,73
Fritidsaktiviteter på sjön (t ex bad, båt, fiske)	4,0	,83
Vistas i dans- och nöjeslokaler	3,9	,77
Är ute på hemorten kvällstid	3,8	1,05
Reser med flyg	3,7	,98
Kör bil	3,7	,75
Cyklar	3,7	,88
Reser med båt/färja	3,6	,98
Fritidsaktiviteter på isen (t ex skridskor, pimpelfiske)	3,5	1,02

Tabell 2 redovisar bedömningar av upplevd trygghet vid olika aktiviteter och i skilda miljöer. Medelvärdena för flertalet aktiviteter och miljöer ligger inom området ganska trygg – mycket trygg. Bedömningarna i tabellen kan grovt karakteriseras i tre kategorier. Tryggast känner man sig i hemmet och i samband med vardagsaktiviteter. En mellankategori, i termer av trygghet, handlar främst om fritids- och nöjesaktiviteter. Minst trygg är man i samband med olika former av transport (förutom resa med tåg, som upplevs som betydligt tryggare) samt vid aktiviteter på is.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att riskupplevelsen är lägre, kontrollkänslan högre, känslan av trygghet starkare och säkerheten i svaren högre när det gäller vardagsrisker i hemmet.

3.1.2 Egna åtgärder och vanor

I tabell 3 redovisas svar på frågan om vad man gjort för säkerhetsinriktade åtgärder inom olika områden, respektive om man kan tänka sig göra dem (gäller de som svarat att de inte vidtagit åtgärden). Svartalternativen framgår i tabellen.

Tabell 3. Åtgärder man har gjort respektive de man kan tänka sig göra.

Åtgärd	Har gjort %	Har ej gjort, kan tänka sig			
		Antal (som svarat Nej)	Ja %	Nej %	Vet ej %
			% av de som svarade Nej på Har gjort		
Installera/använda i hemmet					
Brandvarnare	83	198	86	3	8
Timer för spis	8	1071	38	28	25
Handbrandsläckare	38	714	59	14	22
Förbandslåda eller motsvarande	76	267	78	7	11
Jordfelsbrytare	43	637	55	14	24
Överfallslarm	4	1116	16	50	27
Inbrottslarm	9	1058	35	32	26
Halkskydd under mattor	36	747	26	45	21
Petskyddade uttag	56	500	38	32	21
Utbildning/information					
Utbilda mig i första hjälpen	66	385	52	15	25
Lära mig om människors reaktioner i kris	36	730	50	16	27
Öva inför nödsituationer i hemmet	21	907	50	19	24
Andra åtgärder					
Listor/fotografier över tillhörigheter i hemmet	26	856	72	7	14
Stöldmärkt egendom	22	903	60	12	20
Se över hem- och olycksfallsförsäkring	84	180	65	11	18
Skaffat mobiltelefon främst ur säkerhetsperspektiv	62	440	23	35	21

Vanligaste åtgärder som människor uppger att de vidtagit gäller försäkringar, brandvarnare och första hjälpen låda. Mindre vanliga är övning inför nödsituationer, stöldmärkning och listor över tillhörigheter. Endast ett fåtal

(under 10 %) uppger att de har timer för spis eller inbrottslarm, och minst vanligt är det med överfallslarm. Man kan också notera att bland de som inte vidtagit dessa sistnämnda åtgärder är det en betydande andel som inte kan tänka sig dessa (gäller även halkskydd under mattor).

I tabellen nedan visas några resultat från aktuell studie i jämförelse med tre andra studier: Asplund, 2001; Sandqvist & Holmberg, 1997 och Larsson & Enander, 1995. Överlag har respondenterna i vår undersökning vidtagit något fler åtgärder än i de andra studierna.

Tabell 4.Exempel på vidtagna åtgärder i jämförelse med andra studier.

	Aktuell studie %	2001 %	1997 %	1995 %
Förbandslåda	76			65
Utbildning första hjälpen	66			60
Lära om människors reaktioner	36			20
Handbrandsläckare i bostad	38	29,3	28,5	
Brandvarnare	83	76	68,2	83

I tabell 5 redovisas svar på frågan om i vad mån man brukar göra ett antal säkerhetsinriktade beteenden eller vanor, samt om man aldrig gör dessa i vad mån man kan tänka sig göra dem. Svartalternativen framgår av tabellen. Den vanligaste svarskategorin för varje beteende eller vana har fetmarkerats.

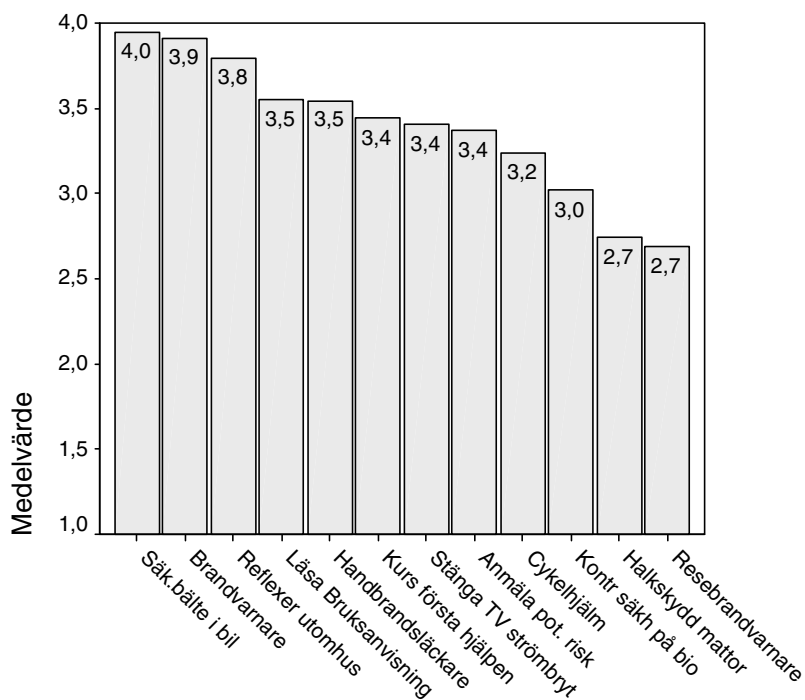
Tabell 5. Säkerhetsinriktade vanor och beteenden som man gör eller kan tänka sig att göra.

	Brukar Du				Kan du tänka dig?			
	Aldrig	Någon enstaka gång	Ganska ofta	Alltid	Antal (som svarat aldrig)	% av de som svarat "Aldrig" ¹		
						Ja	Nej	Vet ej
Läsa bruksanvisningar till nya produkter	1	10	28	60	13	23	8	39
Kontrollera batteri i brandvarnare	15	31	27	25	178	62	7	15
Förvara kemikalier och mediciner säkert	5	9	30	54	60	58	17	10
Diskutera säkerhet med familjen	15	46	24	11	182	43	12	24
Stänga av TV:n med strömbrytare	11	17	15	57	126	46	26	17
Fästa ihop lösa sladdar	17	22	24	33	204	28	31	20
Ta med resebrandvarnare	87	5	3	3	1029	45	18	24
Ta reda på utrymningsvägar på hotell	15	25	27	31	179	53	11	24
Använda flytväst på sjön	8	16	22	50	94	53	9	16
Ta reda på säkerhet vid bokning av hotell	52	27	9	9	620	45	15	27
Ute i samhället								
Använda cykelhjälm när du cyklar	68	10	8	10	810	29	28	19
Använda cykelljus när du cyklar	6	7	18	63	75	45	7	24
Ta reda på utrymningsvägar på bio, nöjeslokaler etc	21	29	25	23	247	44	17	22
Använda reflexer utomhus i mörker	11	22	32	34	130	66	9	11

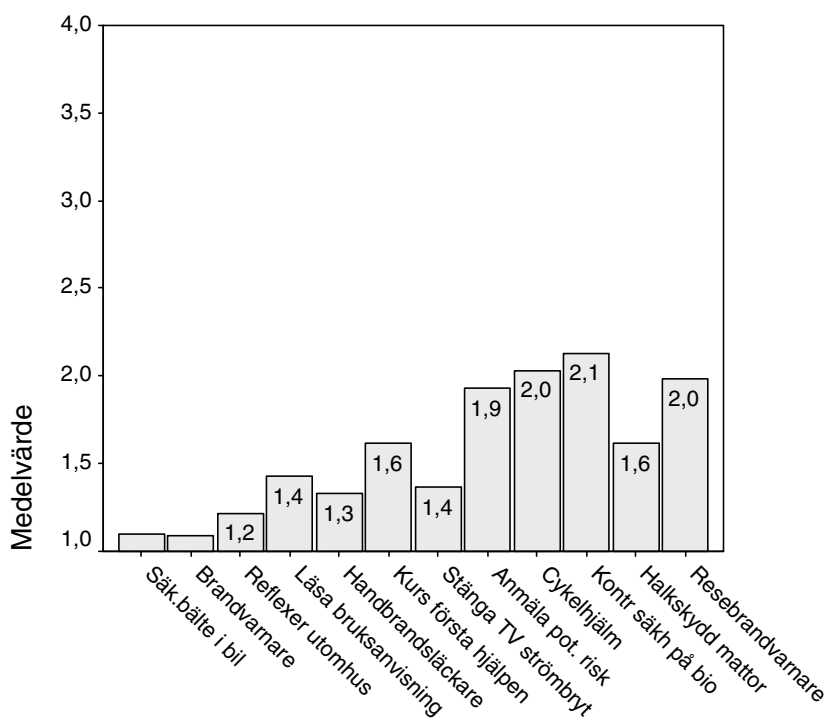
¹ De sammanlagda procenttalen understiger 100 % beroende på svarsbortfall.

Det finns ett antal vanor, både i hemmet och ute, som en betydande andel uppger att de alltid gör. Använda cykelljus, läsa bruksanvisningar och förvara kemikalier säkert är sådana beteenden. Bland beteenden som många anger att de aldrig gör figurerar att ta med resebrandvarnare och kolla säkerhet vid bokning av hotell etc. samt att bära cykelhjälm. Den åtgärd som förefaller möta starkast motstånd är just cykelhjälm, där 68 % anger att de aldrig

använder sådan och av dessa uppger nästan en tredjedel att de inte kan tänka sig att använda hjälm.

Figur 3. Hur **meningsfullt** det upplevs att vidta olika åtgärder. Skala 1= inte alls, 2= lite, 3= ganska, 4 = mycket

Figur 4. Hur **besvärligt** det upplevs att vidta olika åtgärder Skala 1=inte alls, 2=lite, 3=ganska, 4=mycket.

Figurer 3 och 4 visar medelvärden för bedömning av ett antal säkerhetsåtgärder när det gäller hur meningsfulla de upplevs för att öka den egna säkerheten, respektive hur besvärligt det är att göra dessa. Åtgärderna presenteras i samma ordning i båda figurer och har rangordnats utifrån medelvärden för bedömning av meningsfullhet. ”Vet ej” svar redovisas i bilaga 1.

Flertalet åtgärder upplevs som åtminstone ganska meningsfulla och inte som särskilt besvärliga. Mest meningsfulla är säkerhetsbälte i bil och brandvarnare hemma, vilka över 90 % av respondenterna bedömer som mycket meningsfulla. Minst meningsfulla är halkskydd och resebrandvarnare. Bedömningarna av besvärsgrad är till stor del en spegelbild av meningsfullheten. Det som upplevs som meningsfullt upplevs följaktligen inte som särskilt besvärligt. Halkskydd utgör här något av ett undantag, dessa bedöms inte vara särskilt besvärliga men inte heller särskilt meningsfulla.

Man kan notera att andelen ”vet ej” svar (d v s kan inte bedöma meningsfullhet eller besvärsgrad) är högst vad gäller resebrandvarnare. Flera kommentarer i enkäterna tyder också på att många respondenter känner dåligt till resebrandvarnare och hur de används.

Frågorna om säkerhetsåtgärder och vanor avslutades med en öppen fråga, ”Finns det andra, för Dig viktiga säkerhetsåtgärder, som Du brukar göra”. 208 svar har bearbetats och de kan sammanfattas under två rubriker: *I hemmet* och *Utanför hemmet*.

I hemmet - Svaren inordnades i två kategorier:

1. Att man bland annat stänger dörrar, spis och släcker ljus innan man går ut.
2. Aktiva, preventiva åtgärder såsom att installera timer, dammsuga TV och dator, be någon ta in posten vid resa, sanda och salta utanför dörren, vända kastrullhandtag mot väggen, ställa farliga saker så småbarnen inte når dem, checklista för kontroll av huset före resa.

Utanför hemmet - Svaren kunde sorteras i fyra huvudkategorier:

1. *Aktivt, preventivt, utrustning* – I den första kategorin tar man upp praktiska åtgärder som man gör inför olika situationer eller inför sådant som man kan tänkas råka ut för. Exempel på sådana åtgärder är kompass + visselpipa i skogen; mobiltelefon vid vandring och bilfärd; på resa rep, handskar, ficklampa för att hala sig ut genom fönster; dragkedja på innerfickan försvårar fickstöld; ficklampa + reflexer utomhus i mörker, kontroll av bilens utrustning.
2. *Säkerhetsbeteende* – Den andra kategorin rör individens säkerhetsbeteende i olika situationer som att exempelvis: kolla utemperaturen innan jag går ut, ser till att skridskoisen är ”idiot”säker; sätter mig nära nödutgång om möjligt; kollar livbåtar och flytvästar på färjor; tittar uppåt på vintern i samhällen p g a risk för is- och snöras; färdmeddelande vid fjälltur; talar alltid om vart jag ska.
3. *Observant på omgivningen, undviker risker* – Den tredje kategorin är sådant som man inte gör i syfte att undvika risker såsom: åker inte svart-taxi; går aldrig hem själv sena kvällar; undviker platser där jag tror att överfallsrisken är stor; sitter aldrig ensam i tunnelbanevagn.

4. *Mental förberedelse* – Till skillnad från kategori tre där man undviker situationer och miljöer, rör det här sig om att utveckla en mental förberedelse för hur man ska hantera risker och eventuella olyckor. Respondenterna gav exempel som: närmaste utgång i flygplanet; säkerhetsutbildning på jobbet; ej låta stressen ta överhand; närmaste väg till sjukhus/polis annan ort; allmänt försiktig, brukar ofta fundera i termer av risker; trafikflygare och använder nödchecklistor och tänker likadant när jag för andra fordon.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att andelen som genomfört olika åtgärder och uppger säkerhetsinriktade vanor är överlag ganska hög. Flertalet åtgärder upplevs också som starkt meningsfulla och inte särskilt besvärliga. Dock finns ett antal åtgärder som en betydande andel inte kan tänka sig vidta, exempelvis när det gäller att skaffa olika typer av larm, spistimer och halkskydd. Bland de vanor som upplevs som mindre angelägna är användning av cykelhjälm och resebrandvarnare. På den öppna frågan om vilka åtgärder som respondenterna själva uppger som viktiga tycks fyra olika säkerhetsstrategier återspeglas, nämligen att aktivt skaffa utrustning, att själv bete sig säkert, att undvika faror samt att förbereda sig mentalt.

3.1.3 Attityder och värderingar

Tabell 6. Instämmande i påståenden om säkerhet och säkerhetsrelaterade värderingar. Medelvärden och standardavvikelser. Stifferskala 1-5 med markerade ändpunkter där 1=Instämmer inte alls och 5=Instämmer helt och hållet. Tabellen är rangordnad i fallande skala.

	M	SD
När man köper en ny produkt är det viktigt att läsa säkerhetsinstruktioner	4,5	,76
Vissa individer har en naturlig benägenhet att ta risker	4,4	,82
Sängrökning borde förbjudas	4,4	1,22
Föräldrar bör hålla sig till åldersrekommendationer när de köper leksaker till sina barn	4,3	,88
Det finns ett samband mellan mänskligt beteende och olycksfrekvens	4,3	,82
Det är bra med en lag om att alla hushåll ska ha en brandvarnare	4,3	1,13
Säkerhet handlar främst om den mänskliga faktorn	3,6	1,01
Det finns redan tillräckligt många lagar inom säkerhetsområdet, man borde lita mer till människors sunda förnuft	3,2	1,13
När det gäller säkerhet är det främst genom lagstiftning man kan förmå människor att ändra sig	2,8	1,19
De flesta människor som aldrig drabbas av en olycka har helt enkelt tur	2,7	1,19
Olyckor är till stor del sånt som bara händer	2,5	1,02
Säkerheten i samhället är i första hand en fråga för experter	2,1	1,13

Av tabellen ovan framgår att det finns ett starkt stöd bland respondenterna för åtminstone vissa typer av lagstiftning inom säkerhetsområdet, exempelvis vad gäller sängrökning eller att hushåll skall ha en brandvarnare. Där emot är instämmandet mindre för synsättet att det främst är genom lagstiftning som man kan förmå människor att ändra sig.

Påståendena om att olyckor är sånt som bara händer, eller att säkerhet i första hand är en fråga för experter får också mindre stöd av respondenterna. Dessa värderingar stämmer väl överens med den bild som framgår av vissa av svaren som redovisas i tabell 7. Det finns exempelvis ett starkt instämmande i att enskilda individer måste ta ansvar för att förhindra olyckor. 70 % instämmer helt och hållet eller mycket starkt i det påståendet. Tanken att det skulle vara för mycket säkerhetstänkande i Sverige idag vinner inte något starkare instämmande hos respondentgruppen, 75 % instämmer inte alls eller mycket litet.

Tabell 7. Instämmande i påståenden om samhället och eget samhällsengagemang. Medelvärden och standardavvikelser. Skala 1-5 där 1=Instämmer inte alls och 5=Instämmer helt och hållet.

	M	SD
Jag tror att samhället kommer att bli alltmer sårbart och osäkert	3,7	1,05
Jag tycker om det samhälle som vi lever i och vill värna om det	3,7	,98
Jag ser optimistiskt på samhällsutvecklingen	3,0	,99
Jag försöker att delta och påverka i samhällsfrågor så gott det går	2,6	1,08
Jag tror inte att enskilda människor kan påverka något i samhällsutvecklingen	2,6	1,18
Jag tycker det är meningsfullt att engagera mig i samhällsfrågor	3,0	1,15
Jag anser att enskilda individer måste ta större ansvar för att förhindra olyckor i samhället	4,0	,92
Jag anser att säkerhetstänkandet har fått alldeles för stort utrymme i Sverige idag	1,9	,98

Svaren på flera alternativ ovan kan jämföras med resultat från en tidigare studie (Larsson & Enander, 1995) och värdena uppvisar då inga markanta skillnader mellan studierna.

3.1.4 Kunskap och information om säkerhetsfrågor

Ett antal frågor handlar om respondenternas bedömning av egna kunskaper och informationskällor när det gäller säkerhetsfrågor.

Tabell 8. Intresse av säkerhetsfrågor samt säkerhetsmedvetenhet i jämförelse med människor i allmänhet.

Hur intresserad är du i allmänhet av säkerhetsfrågor?		Om du jämför med människor i allmänhet, hur säkerhetsmedveten är du?	
	%		%
Helt ointresserad	1	Troligen mindre	5
Ganska ointresserad	20	Troligen lika	66
Ganska intresserad	64	Troligen mer	27
Mycket intresserad	15		

Av tabell 8 framgår att respondenterna i hög grad uppfattar sig vara intresserade av säkerhetsfrågor, och till övervägande del vara lika eller mer intresserade av säkerhet än folk i allmänhet. Av tabell 9 framgår att majoriteten också upplever sig vara åtminstone ganska väl informerade om hur de kan öka säkerheten i det egna hemmet. Man kan notera att även bland en så pass (enligt egen bedömning) säkerhetsinriktad grupp så är det nästan trefjärdedelen som ändå anser sig lite eller inte alls informerad om riskerna i den egna kommunen.

Tabell 9. Informerad om hur man kan öka säkerheten i hemmet och om vilka risker som finns i kommunen.

% informerade	Inte alls	Lite	Ganska väl	Mycket väl
Informerad om hur öka säkerheten i eget hem	5	34	53	8
Informerad om vilka risker som finns i egen kommun	23	48	26	1

Respondenterna bedömde även betydelsen av olika informationskällor när det gäller kunskap om risker i vardagen (tabell 10). Flera olika källor bedöms som betydelsefulla, i synnerhet TV, egna familjen samt myndigheter. Däremot är föreningar och Internet betydligt mindre betydelsefulla. Man kan notera att Internet bedöms mer betydelsefullt bland yngre och i familjer med barn.

Tabell 10. Hur viktiga är följande informationskällor för dig för att få kunskap om risker i vardagen? Medelvärde på skala 1-4; 1=Inte alls viktiga till 4=Mycket viktiga

	M	SD
TV	4,0	,92
Egna familjen/anhöriga	4,0	1,09
Information från myndigheter	4,0	,94
Mitt arbete/arbetskamrater	3,8	1,11
Dags/kvällstidningar	3,7	1,08
Grannar/bekanta	3,5	1,15
Föreningar	2,7	1,27
Internet	2,4	1,33

En fråga gällde bedömning av det egna förhållningssättet till risk och säkerhet i olika avseenden. Av tabell 11 framgår att flertalet tenderar att uppfatta att de själva är säkerhetsmedvetna, gör tillräckligt för att skydda sig och undviker att utsätta sig för fara. Det är också lågt instämmande i att ett försiktigt beteende kan göra att man framstår som fänig i andras ögon. Störst spridning har svaren på påståendet om att inte vilja tänka på risker – om man oroar sig blir livet outhärdligt.

Tabell 11. Frågor om individens egen uppfattning om sin säkerhetsmedvetenhet. Skala 1-5 där 1=Instämmer inte alls och 5=Instämmer helt och hållet.

	M	SD
Jag är en säkerhetsmedveten person	3,7	,84
Jag gör tillräckligt för att skydda mig mot olyckor	3,4	,84
Jag undviker situationer förknippade med fara	3,6	,96
Om jag betar mig för försiktigt framstår jag som fänig i andras ögon	2,1	1,16
Jag vill inte tänka på risker, om man oroar sig för allting blir livet outhärdligt	2,8	1,23

På nästa sida i tabell 12 redovisas svar på bedömningar av olika beteenden i olycks- eller krissituationer när det gäller om man anser sig ha tillräcklig kunskap för att göra dessa, respektive om man tror att man i en verklig situation skulle göra dem. En övervägande majoritet känner sig säkra på sina kunskaper och sin förmåga att agera när det gäller att larma i en nödsituation. Säkerheten är också relativt god när det gäller brandinriktade åtgärder som att släcka brinnande kläder, använda handbrandsläckare eller släcka mindre brand hemma. Osäkerheten om kunskaper och förmåga är större när det gäller sjukvårdsinriktade åtgärder och hjälp till någon som gått igenom isen. Man kan även notera en osäkerhet när det gäller att prata med drabbad i kris.

Av tabell 12 framgår även att respondenterna är mer säkra på att de skulle agera i en verklig situation än de är säkra på att de har kunskaper för att agera.

Tabell 12. Kunskap om hur bete sig i vissa situationer och uppfattning om hur man skulle agera i verklig situation. Skala 1-3, 1=Ja, absolut, 2=Ja, kanske och 3=Nej.

%	Kunskap om			Skulle göra		
	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej
Första hjälpen vid olycka	22	44	29	52	33	6
Mun-mot-mun livräddning	29	41	26	47	34	11
Använda handbrandsläckare	46	35	14	76	19	2
Larma i nödsituation	80	17	2	93	6	-
Släcka brinnande kläder	53	37	6	79	16	2
Hjälpa någon som gått genom isen	19	47	27	53	29	9
Prata med drabbad i kris	25	44	21	Fanns ej som alternativ		
Släcka mindre brand hemma	45	48	4	82	16	1
Hjälpa någon som fått i sig farlig vätska	13	31	43	50	26	11

3.1.5 Samhällets förmåga och stora olyckor

En fråga gällde förtroende för samhällets förmåga att minska risker inom olika olycksområden. Av tabell 13 framgår att en majoritet har ganska stort förtroende inom flertalet angivna områdena. Våld och brottslighet samt naturkatastrofer utgör undantagen, där flertalet har en mer pessimistisk syn med lågt förtroende eller inget alls. Man kan notera att förtroendet är störst för samhällets förmåga när det gäller bränder i allmänna lokaler.

Tabell 13. Förtroende för samhällets förmåga att minska risker inom olika områden.

%	Inget alls	Lågt förtroende	Ganska stort förtroende	Mycket stort förtroende	Medelvärde (skala 1-4)	SD
Bränder i allmänna lokaler	3	22	66	8	2,8	,61
Livsmedel	4	34	56	5	2,6	,64
Olyckor i hemmet	5	35	55	2	2,6	,62
Trafikolyckor	4	34	56	5	2,6	,64
Naturkatastrofer	24	37	33	4	2,2	,85
Våld och brottslighet	19	57	22	1	2,1	,67

Ett annat sätt att fånga upp förtroendet för samhället kunde vara hur man tror att erfarenheter från större händelser inverkar på säkerhetsarbetet i samhället. Tabell 14 redovisar sådana bedömningar när det gäller fyra aktuella

typer av händelser. Här framgår generellt en något högre tilltro till förbättringar på lång än på kort sikt. Också här är tilltron till förbättringar något högre när det gäller bränder.

Tabell 14. Hur man tror att stora händelser påverkar säkerhetsarbetet i samhället. Medelvärde och standardavvikelse på skala 1-5 där 1=Stämmer inte alls till 5=Stämmer helt och hållet.

	Säkerheten inom området förbättras			
	på kort sikt		på lång sikt	
	M	SD	M	SD
Livsmedel (ex galna-kosjukan)	3,1	1,21	3,4	1,02
Sjösäkerhet (Estonia)	3,3	1,19	3,5	1,04
Bränder (Göteborgsbrand)	3,4	1,19	3,5	1,04
Översvämningar (Arvika)	2,9	1,19	3,2	1,11

För samma händelser ställdes även frågor om man själv ansåg att man hade påverkats, antingen i egna tankar om risker eller i vanor och beteenden. Av tabell 15 framgår att man generellt anser att man påverkas mer i sina tankar än när det gäller vanor och beteenden. Högst påverkan på beteende hade larmrapporter om livsmedel. Påverkan var också generellt lägre när det gäller översvämningar, vilka kan ses som mer lokala händelser.

Tabell 15. Hur man tror att stora händelser påverkar hur man själv tänker och handlar. Medelvärde på skala 1-5 där 1=Stämmer inte alls till 5=Stämmer helt och hållet.

	Jag tänker mer på sådana risker		Mina vanor och beteenden påverkas	
	M	SD	M	SD
Livsmedel (ex galna-kosjukan)	3,5	1,1	3,2	1,2
Sjösäkerhet	3,5	1,1	3,0	1,3
Bränder	3,3	1,1	2,9	1,2
Översvämningar	2,6	1,2	2,2	1,2

I anslutning till frågan hur olika händelser påverkar hur man tänker och handlar fanns en öppen fråga om vilka händelser som har påverkat respondenterna i hur de själva tänker och handlar när det gäller risker. De flesta tar upp Estonia och andra färjeolyckor, Göteborgsbranden och galna-kosjukan. Trafikolyckor, egna och andras, är också händelser som påverkar på så sätt att man håller efter bilen, håller farten etc. Många tar upp våld och hot, egen utsatthet och andras. Händelser på arbetet, brand och inbrott i hemmet är också exempel på händelser som påverkar. Någon påpekar att man efter flera händelser gör noggrannare val av resmål, resesätt och val av hotell. Kärnkraft och krig har ett fåtal nämnt.

Bedömning av frågeformuläret

På sista sidan i frågeformuläret fanns fem frågor om hur respondenten uppfattat formuläret. De flesta ansåg att undersökningen var meningsfull, medelvärde 3,8 på en skala 1-5 där 1 = Nej, inte alls och 5 = Ja, absolut. Man ansåg också i stort att både frågorna och svarsalternativen var klart formulerade (M 4,1 på båda). Få ansåg att vi i formuläret försökt påverka respondenterna i någon viss riktning (M 1,9) och de flesta ansåg att formuläret inte gjort dem oroad över de frågor som togs upp (M 1,6). Fullständiga uppgifter finns redovisade i bilaga 1.

Som avslutning i frågeformuläret fanns ett öppet utrymme för Övriga synpunkter. 145 personer lämnade synpunkter. Svaren delades in i tre kategorier.

1. *Synpunkter på frågeformulärets konstruktion.* Några få respondenter ansåg att frågorna i formuläret var för många. Synpunkter fanns också om att vissa frågor saknades eller fått för litet utrymme såsom kärnkraftolycka eller andra radioaktiva faror och våldsbrott.

2. *Resurser.* Det fanns många synpunkter om behov av olika resurser för att öka säkerheten. En kategori synpunkter rör information och utbildning. Några ansåg att kommuner borde informera bättre om vilka risker som finns inom kommunen; att det skulle vara bra att få info hemskickat; första hjälpen kurser borde erbjudas till allmänheten – gratis; civilförsvarsföreningarna borde hantera utbildning och information. En annan kategori rör behovet av fler och bättre poliser. En tredje kategori rör ökad trafiksäkerhet exempelvis i form av bättre vägskyltning; begränsad giltighetstid på körkort; bättre snöröjning; mera hastighetskontroller och höj böterna tredubbelt samt reflexkampanjer.

3. *Eftertanke och väckarklocka.* Många respondenter hade lämnat kommentarer om att frågeformuläret fungerat som en väckarklocka och manat till eftertanke om hur man har det med säkerheten både i och utanför hemmet. Flera uttryckte också att resultaten förhoppningsvis skulle komma till nytta. En respondent skrev ”*Man tänker väl till lite extra när man fyller i en sådan här enkät. Det är ju kul att vara en av dom som får svara på frågorna. Kanske hjälper det till att påverka i vårt samhälle*”. En annan respondent uttryckte sig ”*Jag vill själv ta mer ansvar nu efter att ha tagit del av undersökningen jag skulle vilja veta vad som händer när ni sammanställt svaren, vad gör Räddningsverket då?*”.

3.2 Jämförelser mellan undergrupper

Jämförelser har genomförts mellan undergrupper med avseende på kön, ålder, utbildning, sambo eller ensamstående, barn i hemmet eller ej, bostadsort, födelseland (Sverige eller annat) samt erfarenhet av olyckor i yrket. Skillnader som redovisas här är genomgående statistiskt signifikanta ($p > 0.05$) om inte annat uppges.

Kön

Olycks erfarenhet. Som grupp har männen påtagligt större direkt olycks erfarenhet än kvinnor. För alla olyckstyper är det fler män än kvinnor som uppger erfarenheter, dessutom har männen i genomsnitt varit i kontakt med fler händelser. Skillnaderna minskar men kvarstår när vi kontrollerar för yrke.

Upplevd risk och trygghet. Kvinnor anger starkare upplevelse av risk på alla områden utom för trafikolycka och farliga utsläpp. Hur mycket man anser sig kunna påverka sin egen säkerhet skiljer inte mellan könen när det gäller olyckor i hemmet, medan män upplever större möjlighet till påverkan för olyckor utanför hemmet. Män upplever också större trygghet i flertalet sammanhang, med undantag för vardagliga situationer som att vara hemma dagtid eller cykla.

Säkerhetsåtgärder. När det gäller säkerhetsåtgärder är det större andel män som fått olika typer av utbildning, i övrigt inga skillnader. Inom vissa områden skiljer sig däremot män och kvinnors vanor. Kvinnor anger i högre utsträckning att de läser bruksanvisningar, låser in medicin, använder cykel ljus och reflexer, män däremot att de kontrollerar batterier och sladdar. Kvinnor är generellt mer positiva till säkerhet och säkerhetsåtgärder. De tenderar att bedöma säkerhetsåtgärder som mindre besvärliga och mer meningsfulla, samt är mer positiva till lagstiftning inom säkerhetsområdet.

Kunskap, förmåga och information. Kvinnor är samtidigt mer tveksamma till sina egna kunskaper och förmåga att agera i en krissituation, och anser sig sämre informerade om risker i egna kommunen. Informationskällor är också generellt viktigare för kvinnor. En betydligt större andel män än kvinnor anser sig också redan vara mer säkerhetsmedvetna än människor i allmänhet (36 % jämfört med 19 %).

Samhällssyn. Kvinnor tenderar i högre utsträckning att uppleva samhället som sårbart. I övrigt skiljer sig dock inte könen när det gäller att bedöma andra samhälleliga aspekter såsom förtroende för samhällets förmåga eller påverkan av större händelser på säkerhetsarbetet i samhället. Kvinnor anser dock i högre utsträckning än män att de själva påverkas av inträffade händelser eller större olyckor.

Ålder

Analysen genomfördes med tre åldersgrupper (yngre gruppen 18-35 år, medelgruppen 36-55 samt äldre 56-75 år). Där det har varit relevant har en vidare granskning av skillnader inom vissa grupper genomförts (exempelvis mellan 18-25 och 26-35 år).

Olyckserfarenhet. Medelgruppen uppger störst direkt egen erfarenhet av olika typer av olyckor.

Upplevd risk och trygghet. I hemmet upplever yngre mindre risk än övriga, medan den äldre gruppen upplever minst möjlighet att påverka sin egen säkerhet. När det gäller olyckor ute i samhället är bilden något annorlunda, här är det medelgruppen som upplever störst risk. Yngre upplever mindre påverkansmöjlighet än övriga för brand i allmän lokal och utsläpp av kemikalier. Äldre känner mindre trygghet än övriga, där skillnaden är särskilt stor hemma och ute dagtid.

Säkerhetsåtgärder. Antalet säkerhetsvanor och åtgärder man vidtar ökar med ålder. Äldregruppen upplever också åtgärder som mer meningsfulla och de yngre dessa som mer besvärliga. Undantagna är bilbälte och brandvarnare, som bedöms ungefär lika positivt av alla åldersgrupper. Stödet för lagstiftning i säkerhetsfrågor är starkare hos äldre, intresset för riskfrågor likaså.

Kunskap, förmåga och information. Äldre, framförallt pensionärsgruppen, är mer tveksamma till sin förmåga att agera i en olyckssituation. Intresset för säkerhetsfrågor ökar med ålder. Äldre anser sig generellt bättre informerade om risker i hemmet och den egna kommunen, medan yngre bedömer sig som sämst informerade och tillmäter också information från olika källor minst vikt.

Samhällssyn. Synen på samhället skiljer mellan åldersgrupper. Upplevelse av samhällets sårbarhet stiger med åldern, men äldre har också en mer positiv syn på samhället och framhåller betydelsen av engagemang. Yngre uppvisar mindre engagemang, de bedömer även i mindre utsträckning att de påverkas av händelser och svåra olyckor som inträffar.

Utbildning

Utbildningsnivå samvarierar starkt med ålder. För att reducera ålderseffekter testades utbildningseffekter enbart på gruppen 26-55 år, med tre utbildningskategorier (under gymnasienivå, 3- eller 4-årigt gymnasium samt högskoleexamen). Grupperna benämns här låg, mellan och högutbildade.

Upplevd risk och trygghet. Utbildningsgrupper skiljer ej vad gäller upplevelse av egen risk. Högutbildade upplever större kontrollmöjligheter än lågutbildade endast vad gäller fallolyckor och olyckor med kemikalier i hemmet. Högutbildade tenderar dock att uppleva större trygghet i ett antal olika miljöer, t ex när de reser med olika färdmedel (tåg, båt, flyg), är ute på aktiviteter i samhället (ute, bio) och även hemma dag- eller nattetid.

Säkerhetsåtgärder. Högutbildade har i högre utsträckning vidtagit åtgärder förknippade med larm och att göra upp listor. När det gäller vanor finns vissa signifikanta skillnader mellan utbildningsgrupperna, i huvudsak är det lågutbildade som uppger något starkare säkerhetsvanor än högutbildade. Den enda tydliga skillnaden i motsatt riktning gäller användning av cykelhjälm, som är vanligare bland högutbildade. I den mån det finns skillnader i bedömning av meningsfullhet är det de lågutbildade som upplever större meningsfullhet, exempelvis vad gäller att läsa bruksanvisningar eller stänga av TV med strömbrytare. Den enda åtgärd som högutbildade i högre ut-

sträckning bedömer som meningsfull är cykelhjälm. Grupperna skiljer sig tydligast i bedömning av besvärlighet, där de högutbildade generellt bedömer åtgärder som mer besvärliga än vad övriga gör.

Tydligaste skillnader i värderingar gäller lagstiftning inom säkerhetsområdet, till vilket lågutbildade är signifikant mer positiva.

Kunskap, förmåga och information. Kunskaper och upplevd förmåga att agera i en nödsituation skiljer inte mellan utbildningsgrupperna, annat än att lågutbildade uppger sig mer säkra om sina kunskaper i att släcka mindre brand i hemmet.

Högutbildade tillmäter olika informationskällor om risker generellt lägre betydelse. De är också mindre benägna att hålla med om att de gör tillräckligt för att skydda sig, eller att de undviker faror.

Samhällssyn. Varken förtroende för samhällets förmåga eller egna reaktioner på större olyckor skiljer systematiskt mellan grupperna. Högutbildade uppger dock något högre tilltro till att de inträffade händelserna bidrar till att säkerhet ökar på lång sikt. Denna grupp uttrycker också klart starkare engagemang i samhället.

Gift eller sambo/ensamstående

Utifrån variabeln civilstånd bildades två grupper, gifta/sammanboende och ensamstående.

Upplevd risk och trygghet. Upplevelse av egen risk är generellt högre hos sambogruppen. När det gäller egna möjligheter till påverkan skiljer sig grupperna endast vad gäller brand i hemmet (högre bland sambogruppen). Ensamstående anger lägre trygghetskänsla ute kvällstid och i nöjeslokaler, i övrigt skiljer sig grupperna inte i den aspekten.

Säkerhetsåtgärder och vanor. Grupperna uppvisar tydliga skillnader när det gäller åtgärder och vanor. Flertalet säkerhetsåtgärder är vanligare bland samboende människor, även vanor förknippade med säkerhetstänkande. Gruppen sammanboende tenderar att uppleva åtgärder som mera meningsfulla, och även några åtgärder som mindre besvärliga att vidta (t ex brandvarnare, handbrandsläckare och cykelhjälm), än de ensamstående.

Kunskap, förmåga och information. Sammanboende uppger i högre utsträckning goda kunskaper när det gäller larm- och brandåtgärder. Viljan att agera skiljer sig däremot inte mellan grupperna. Sammanboende lägger också större vikt vid information från flertalet källor, anser sig i högre utsträckning vara informerade om risker i hemmet och inom egna kommunen, samt ser sig själva som säkerhetsmedvetna.

Samhällssyn. Förtroendet för samhällets förmåga att minska risker som rör hemmet och livsmedel (men inte övriga riskområden) är något starkare bland de ensamstående. En tydlig skillnad framstår när det gäller att själv påverkas i sin riskuppfattning och i sitt beteende i samband med större händelser. Detta uppger sammanboende genomgående i högre utsträckning.

När det gäller värderingar är det få skillnader mellan grupperna. Sammanboende har dock en mer bestämd uppfattning om att sängrökning borde förbjudas, samt en mer positiv syn på samhället.

Barn i hemmet eller ej

Två grupper bildades, de som uppgav att de hade hemmavarande barn (oavsett ålder, n = 448) respektive de som ej hade barn hemma (n = 776).

Upplevd risk och trygghet. Upplevelse av risk i hemmet är starkare hos de med hemmavarande barn, men även upplevelse av möjlighet att själv påverka säkerheten när det gäller hemmets risker. Upplevelse av risken för trafikolycka och utsläpp av farliga kemikalier är också högre i gruppen med hemmavarande barn, men för dessa risker är bedömningen av egna påverkansmöjligheter lägre hos denna grupp. Frågorna om trygghet visar på liknande sätt ett mer komplext samband. Upplevelsen av trygghet är starkare hos de med barn när det gäller hemorten och hemmet, däremot lägre i samband med resor med olika transportmedel och aktiviteter på is.

Säkerhetsåtgärder. Generellt har gruppen med barn vidtagit något fler säkerhetsåtgärder, framförallt i hemmet (exempelvis skaffat petskydd, brandvarnare och förbandslåda). När det gäller vanor är skillnaderna mindre entydiga. Den enda vana som de med hemmavarande barn uppger i klart högre utsträckning än andra är användning av flytväst. Däremot uppger den gruppen i mindre utsträckning att man läser bruksanvisningar, stänger av TV:n med strömbrytare, kollar utrymningsvägar och säkerhet på hotell m m.

Den enda åtgärd som de med barn upplever som mer meningsfull än övriga är att gå kurs i första hjälpen. Däremot finner de några andra vanor, t ex att stänga av TV:n med strömbrytare och läsa bruksanvisningar, som mindre meningsfulla. Halkskydd bedömer denna grupp mindre meningsfullt och besvärligare än vad övriga gör, medan resebrandvarnare och att fråga om säkerhet i allmänna lokaler finner de mindre besvärligt.

Kunskap, förmåga och information. Generellt anser sig gruppen med barn i högre utsträckning vara kunniga när det gäller att vidta olika åtgärder i nödsituationer, samt bedömer det som troligt att de skulle agera i olika situationer. De med barn får i mindre utsträckning information via TV och tidningar, däremot lägger denna grupp större vikt än övriga vid Internet. Gruppen bedömer i något lägre utsträckning att de är informerade om riskerna i den egna kommunen.

Samhällssyn. När det gäller värderingar framstår gruppen med hemmavarande barn som mindre benägen att instämna i behov av lagar och rekommendationer. Gruppen är exempelvis klart mindre instämmande i påståendena "Föräldrar bör hålla sig till åldersrekommendationer när de köper leksaker till sina barn" och "Det är bra med en lag om att alla hushåll skall ha en brandvarnare". De med hemmavarande barn är mindre benägna att instämna i påståendet "Jag undviker situationer förknippade med fara", men däremot mer benägna att anse att samhället är sårbart.

Boendeort

Skillnader mellan olika kategorier av boendeort visar sig framförallt när det gäller åtgärder och vanor, samt synen på risker, trygghet och säkerhetsåtgärder.

Upplevd risk och trygghet. Glesbygdsbor upplever större risk av brand i hemmet, men mindre av brand ute och utsläpp än stadsbor. Storstadsbor upplever däremot mer risk för våld eller övergrepp och klart mindre trygghetskänsla ute på kvällarna. Upplevelse av att kunna påverka sin säkerhet visar inga systematiska skillnader.

Säkerhetsåtgärder. Glesbygdsbor uppger att de vidtagit fler säkerhetsåtgärder i hemmet och uppger också fler säkerhetsinriktade vanor. Åtgärder för att förhindra inbrott är dock vanligare i storstad. På flertalet alternativ som gäller olyckor i hemmet (handbrandsläckare, bruksanvisningar mm) tenderar stadsbor att uppleva säkerhetsåtgärder som mindre meningsfulla och mer besvärliga.

Information. Storstadsbor anser sig ha mindre information om risker i den egna kommunen och upplever även samhället som sårbart i större utsträckning. (Storstadsbor upplever också i större utsträckning denna studie som meningsfull.)

Yrkeserfarenhet

Respondenterna delades i två grupper utifrån svaren på frågan om de nu eller tidigare haft ett yrke som innebär att de kommer i kontakt med olyckor eller deras konsekvenser. Alla ja-svar sorterades i en grupp, oavsett typ av yrkeserfarenhet. Gruppen med någon typ av yrkeserfarenhet utgjorde ca en tredjedel av de svarande.

Upplevd risk och trygghet. De med yrkeserfarenhet anger starkare riskupplevelse ute i samhället, exempelvis när det gäller trafikolycka, våld eller utsläpp av farliga kemikalier, men inte i hemmet. När det gäller förmåga att själv påverka sin säkerhet skiljer sig grupperna enbart vad gäller brand i allmän lokal, vilket de med yrkeserfarenhet upplever större möjlighet att påverka. Grupperna skiljer sig inte heller vad gäller upplevd trygghet i olika miljöer.

Säkerhetsåtgärder. Gruppen med yrkeserfarenhet uppger att de vidtagit flera åtgärder och har fler säkerhetsinriktade vanor än övriga. Detta gäller i synnerhet åtgärder förknippade med utbildning, resor eller ute i samhället. Synen på olika åtgärder skiljer sig bara i några få avseenden mellan grupperna. De med olyckserfarenhet bedömer förstahjälpen kunskaper, cykelhjälm och anmälan av olycksrisker till kommun eller polis som mer meningsfulla än övriga gör. De bedömer även förstahjälpen utbildning som mindre besvärlig som åtgärd.

Kunskap, förmåga och information. Gruppen med yrkeserfarenhet anser sig vara mer intresserade och kunniga i säkerhetsfrågor. De bedömer genomgående sina kunskaper och sin förmåga att handla i nödsituationer som bättre än övriga. De tillmäter myndigheter, arbetskamrater och media större betydelse som informationskällor än vad övriga gör.

Samhällssyn. När det gäller värderingar är de med erfarenhet mer benägna att ta avstånd från påståendet att olyckor är sånt som bara händer, samt att det redan finns tillräckligt med lagar inom säkerhetsområdet. De hyser också större förtroende för samhällets förmåga att minska risker vad gäller bränder i allmänna lokaler samt våld och brottslighet. Gruppen med yrkeserfarenhet uppger även starkare engagemang i samhällsfrågor. Grupperna skiljer sig däremot inte vad gäller synen på större olyckor och hur dessa kan påverka.

Man kan även notera att de med erfarenhet värderar meningsfullhet hos enkätundersökningen som högre än övriga.

Född i Sverige eller annat land

Undergrupper bildades utifrån frågan om respondentens födelseland i två kategorier, Sverige eller annat land. I tolkning av analysen bör man här notera att gruppen födda i annat land är liten (drygt 100 personer) och heterogen. Det kan ändå ha sitt intresse att undersöka om det finns skillnader i svaren som kan relateras till om man är infödd svensk eller inte.

Olyckserfarenhet, Upplevd risk och trygghet. Gruppen födda i annat land har direkt erfarenhet av olyckor i signifikant högre utsträckning. När det gäller upplevelse av egen risk och påverkansmöjligheter skiljer sig grupperna däremot mycket lite. Undantag är att födda i annat land anger lägre riskupplevelse beträffande olyckor med kemikalier i hemmet, samt bedömer möjligheterna att påverka egen säkerhet avseende brand i hemmet som lägre. När det gäller upplevd trygghet skiljer sig grupperna däremot markant när det gäller att vara ute på hemorten dag- och framförallt nattetid. Födda i annat land uppger klart lägre trygghet också i skog och mark samt på sjön. Däremot skiljer sig inte grupperna när det gäller trygghet vid olika transportmetoder eller exempelvis i trafiken.

Säkerhetsåtgärder. Gruppen födda i annat land har överlag vidtagit färre åtgärder och uppger färre säkerhetsinriktade vanor. Denna grupp värderar meningsfullheten i vissa säkerhetsåtgärder lägre, exempelvis brandvarnare i hemmet och reflexer. Dessa åtgärder bedöms även i högre grad som besvärliga att vidta av denna grupp.

Kunskap, förmåga och information. När det gäller kunskaper i nödsituationer skiljer sig grupperna endast vad gäller hjälp till någon som gått igenom isen eller fått i sig farlig vätska. Tveksamheten att själv agera är också större för dessa åtgärder, samt för livräddning och användning av handbrandsläckare.

Grupperna skiljer sig inte påtagligt när det gäller inställning till informationskällor eller eget intresse för säkerhetsfrågor.

Samhällssyn. Grupperna skiljer sig inte heller när det gäller förtroende för samhällets förmåga att minska risker i olika avseenden. När det gäller större olyckor bedömer gruppen födda i annat land något lägre påverkan av Estoniaolyckan både vad gäller säkerhetsarbete i samhället och egna riskupplevelser.

Frågor om värderingar och attityder uppvisar flera tydliga skillnader mellan grupperna. Födda i annat land är starkt mer benägna att instämna i att olyckor är sånt som bara händer, samt mindre benägna att hålla med om att det finns ett samband mellan mänskligt beteende och olycksfrekvens och att vissa individer har en naturlig benägenhet att ta risker. Födda i annat land instämmer i klart högre grad i påståendet att om jag betar mig för försiktigt framstår jag som fånig i andras ögon. De instämmer även i klart högre utsträckning i att säkerhetstänkande har fått alldeles för stort utrymme i Sverige idag. När det gäller inställning till samhället är denna grupp också något mindre positiv.

Slutligen kan man notera att gruppen födda i annat land i något högre utsträckning anser att vi i enkäten försökt påverka svaren i någon viss riktning, samt uppger att enkäten oroar dem över de frågor den behandlar.

3.3 Analys av samband och svarsmönster

I detta avsnitt presenteras dels en analys av relationer mellan olika centrala variabler, dels en analys av grupper med skilda svarsmönster (clusteranalys).

3.3.1 Åtgärder och vanor

Av tabell 3 och 5 framgår andelen av de svarande som uppger att de vidtagit olika åtgärder och har olika säkerhetsinriktade vanor. En fråga för vidare analys gällde i vad mån det kunde finnas mönster i dessa beteenden, dvs är det så att om man har vidtagit en viss åtgärd så tenderar man också att ha vidtagit någon eller några av de andra?

Genom explorativ faktoranalys (principal components, oblique rotation) undersöktes strukturen i åtgärds- respektive vanevariablerna. För de 16 åtgärderna erhöles 5 faktorer som förklarade totalt 48 % av variansen. Dessa faktorer kan sammanfattas enligt följande: hemsäkerhet, utbildning, larm/inbrottsskydd, listor/märkning samt äldreskydd. För de 14 vanorna erhöles 4 faktorer som förklarade totalt 50 % av variansen. Dessa faktorer kan sammanfattas enligt följande: hemrutiner, allmänna lokaler, utomhusaktiviteter, särskilda åtgärder (resebrandvarnare och cykelhjälm).

På basis av analysen bildades 9 summavariabler genom att åtgärder respektive vanor med hög laddning i respektive faktor summerades. En korrelationsmatris (Pearson bivariate) beräknades för dessa summavariabler. Signifikant positiva korrelationer erhöles mellan de 4 vanevariablerna, samt mellan 4 av de 5 åtgärdsvariablerna (utbildning uppvisade samband endast med hemsäkerhet och listor/märkning). Korrelationer mellan vanor och åtgärder var signifikant positiva utom för larm/inbrottsskydd. Starkast samband (0.36) erhöles mellan hemsäkerhetsåtgärder och hemrutiner.

En slutsats av analysen är att det finns positiva samband, dock inte så starka, mellan olika åtgärder och vanor både inom och mellan olika miljöer, aktiviteter och risktyper. Om man vidtar åtgärder inom ett område tenderar man

att göra det även inom andra områden. De områden som avviker något från detta är införskaffande av olika typer av larm samt utbildning. En närmare analys uppdelat på kön visade att sambandsmönstret mellan utbildning och andra åtgärder skilde sig mellan könen. Detta kan möjligen förklaras av en betydande andel män fått utbildning i säkerhetsfrågor (till exempel första hjälpen) i samband med värnpliktstjänstgöring, vilket har mycket lite samband med hur de agerar i andra säkerhetssammanhang.

3.3.2 Upplevelse- och attitydindex

För att underlätta den fortsatta bearbetningen och öka tillförlitligheten i variablerna bildades ett antal index för variabler med flera delfrågor (tabell 15). Index beräknades som medelvärde för dessa delfrågor. Reliabiliteten hos respektive index beräknades med Cronbach's alpha.

Tabell 15. Antal delfrågor samt reliabilitetsprovning för beräknade indexvariabler.

Index	Antal delalternativ	Innehåll	Cronbach's alpha
Risckänslighet	8	Bedömning av personlig risk	0.8
Påverkansmöjlighet	8	Bedömd egen möjlighet att påverka sin egen säkerhet	0.76
Trygghet	12	Känsla av att vara trygg eller otrygg	0.84
Meningsfullhet	12	Hur meningsfulla olika åtgärder bedöms för att öka egen säkerhet	0.78
Besvärlighet	12	Hur besvärliga olika åtgärder bedöms vara att göra	0.83
Kunskap	9	Tillräckliga kunskaper för att vidta olika åtgärder i nödsituation	0.86
Förtroende	6	Förtroende för samhällets förmåga idag att minska risker	0.74
Samhällsengagemang	5	Intresse och engagemang i samhällsfrågor	0.64

3.3.3 Clusteranalys

Clusteranalys är en explorativ statistisk teknik för att identifiera grupperingar med liknande svarsmönster. Clusteranalys genomfördes med utgångspunkt i 7 index: risckänslighet, påverkansmöjlighet, trygghet, meningsfullhet, besvärlighet, förtroende för samhällets förmåga samt kunskaper (se avsnitt 3.3.2). Dessa index kan anses spegla olika aspekter av respondentens eget förhållningssätt till risk och säkerhet.

Analysen genomfördes med standardiserade värden, eftersom skalorna på dessa index skilde sig något. En lösning med 4 cluster eller grupperingar befanns ge en meningsfull och tolkningsbar lösning. Medelvärden (icke-standardiserade värden) för respektive index och cluster presenteras i tabell

15. En fullständig tabell med medelvärden och standardavvikelser återfinns i bilaga 1.

Tabell 16. Medelvärden för respektive cluster på samtliga i analysen ingående index. Höga värden har fetmarkerats.

	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3	Cluster 4
Risikkänslighet	2.9	2.7	3.5	2.7
Påverkansmöjlighet	2.8	3.7	3.8	4.1
Trygghet	3.6	4.3	3.9	4.4
Meningsfullhet	3.3	2.9	3.6	3.5
Besvärlighet	1.7	2.1	1.5	1.3
Förtroende	2.1	2.5	2.4	2.7
Kunskaper	1.9	2.1	2.1	2.5
Antal respondenter i resp cluster	149	224	395	363

Utifrån clusteranalysen kunde 4 grupperingar med skilda svarsmönster identifieras. Antal respondenter som i analysen klassats i respektive cluster framgår av tabellen. I den vidare analysen undersöktes om de grupper som identifierats på basis av risk- och säkerhetsrelaterade index skilde sig i andra avseenden. Skillnader mellan grupperna vad gäller bakgrundsvariabler, generella värderingar samt rapporterade vanor och beteenden undersöktes med hjälp av chi-två test samt variansanalys. Huvudskillnader mellan grupperna sammanfattas nedan. De fyra grupperingarna eller clustren kan beskrivas enligt följande:

Cluster 1 "Otrygga, maktlösa": Denna grupp karakteriseras av låg påverkansmöjlighet, lägre trygghet än övriga, samt lägre förtroende för samhällets förmåga och lägre egna kunskaper.

Analysen av skillnader mellan clustren visade att bland respondenter i denna gruppering fanns fler kvinnor och äldre människor, färre högutbildade och generellt sämst rapporterad hälsa och ekonomi.

I denna grupp var man mer benägen att instämma i att olyckor är sånt som händer och att de som inte drabbas helt enkelt har tur. Tillsammans med respondenter i cluster 3 anser de i större utsträckning att samhället blir mer sårbart och osäkert, samt är den grupp som uppger svagast samhällsengagemang. Tilltron till egen förmåga att agera i en nödsituation är lägst hos dessa. Denna grupp tenderade också i högre utsträckning uppge att de oroats av enkäten.

Cluster 1 kan sammanfattas som en resurssvag grupp som också upplever låga möjligheter till att påverka sin situation och låg trygghet.

Cluster 2 "Trygga, osårbara": Gruppen karakteriseras främst av hög känsla av trygghet och låg risikkänslighet. När det gäller uppfattning om säkerhetsåtgärder anger gruppen lägre bedömning av meningsfullhet och högre bedömning av besvärlighet än övriga.

Clusterjämförelsen visar att andelen män är hög, 65 %, i denna grupp. Storstadsbor, högutbildade och yngre (18-35 år) är klart överrepresenterade i gruppen.

Karakteristiskt för denna grupp är en betydligt mer negativ inställning till lagstiftning inom säkerhetsområdet, mindre intresse för säkerhetsfrågor samt en klart högre tendens att instämma i att säkerhetstänkande har fått för stort utrymme i Sverige idag.

Denna grupp uppger färre egna säkerhetsåtgärder och vanor än övriga. De uppger även klart fler åtgärder och vanor som de absolut inte kan tänka sig att göra.

Cluster 2 kan sammanfattas som en resursstark och trygg grupp som inte tillmäter säkerhetstänkande eller åtgärder så stor vikt och tenderar allmänt att se mer negativt på att samhället påför individen säkerhetslagar.

Cluster 3 "Säkerhetsmedvetna, sårbara": Denna grupp karakteriseras främst av att de uppfattar högre personlig risk än övriga, samt bedömer meningsfullhet hos säkerhetsåtgärder högt.

58 % av denna grupp är kvinnor. Det är färre unga, något fler äldre samt fler som uppger att det har en religiös tro i gruppen.

Denna grupp är mindre benägen än övriga att instämma i att man inte vill tänka på risker. Tillsammans med respondenter i cluster 1 anser de i större utsträckning att samhället blir mer sårbart och osäkert. De är också mest positiva till lagstiftning inom säkerhetsområdet.

Näst efter cluster 4 är det denna grupp som vidtar flest åtgärder och säkerhetsvanor. Gruppen är dessutom minst benägen att uppge åtgärder och vanor som de inte kan tänka sig vidta. Denna grupp instämmer också något mer i att de påverkas både i tankar och handling av större olyckor och riskhändelser.

Cluster 3 kan sammanfattas som en riskmedveten och mer orolig grupp som tillmäter säkerhetsåtgärder stor betydelse.

Cluster 4 "Trygga, säkerhetsaktivister" : Denna grupp karakteriseras av hög känsla av påverkan, trygghet, goda kunskaper och förtroende för samhällets förmåga. Gruppen är minst benägen att uppfatta säkerhetsåtgärder som besvärliga.

Clusterjämförelsen visar att denna grupp inte kan karakteriseras utifrån några bakgrundsvariabler, däremot är individer med yrken där man kommer i kontakt med olyckor klart överrepresenterade.

Karakteristiskt för denna grupp är att de bedömer sig själva som säkerhetsmedvetna, intresserade av risk- och säkerhetsfrågor, och välinformerade om hur de skall bete sig. Denna grupp uppvisar starkast samhällsengagemang

Denna grupp har vidtagit signifikant fler åtgärder och har fler säkerhetsinriktade vanor än övriga. De har också starkast tilltro till egen förmåga att agera i en nödsituation.

Cluster 4 kan sammanfattas som en erfaren, engagerad och kunskapsstark grupp som är trygg och både anser sig kunna påverka sin egen situation och gör det genom att vidta åtgärder.

Tabell 17. Sammanfattande karakterisering av de fyra klustergrupperna

<p>1. "Maktlösa"</p> <p>Låg trygghet – låg påverkansmöjlighet.</p> <p>Fler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kvinnor • Äldre • Sämre hälsa, ekonomi <p><i>Färre åtgärder och vanor</i></p>	<p>2. "Osårbara"</p> <p>Hög trygghet – låg meningsfullhet i åtgärder.</p> <p>Fler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Män • Storstad • Högutbildade • Yngre <p><i>Färre åtgärder och vanor</i></p> <p><i>Flest "Kan inte tänka mig"</i></p> <p><i>Lagstiftning ej positivt</i></p>
<p>3. "Sårbara"</p> <p>Hög upplevd risk – hög meningsfullhet i åtgärder.</p> <p>Fler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kvinnor • Äldre • Religiös tro <p><i>Fler åtgärder och vanor</i></p> <p><i>Inga "Kan inte tänka mig"</i></p>	<p>4. "Säkerhetsaktivister"</p> <p>Hög trygghet – hög påverkansmöjlighet.</p> <p>Fler med:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yrkeskunskaper • Samhällsengagemang <p><i>Fler åtgärder och vanor</i></p>

3.4 Kvalitativ analys

"Vad innebär säkerhet för Dig?"

I slutet av frågeformuläret fanns en öppen fråga som löd: "Flera av frågorna i detta formulär handlar om säkerhet. Om Du har egna synpunkter på vad säkerhet innebär för Dig personligen, skriv gärna med egna ord här". 130 personer gav sina synpunkter på frågan. Många uttrycker säkerhet som frånvaro av hot, det vill säga att inte behöva vara rädd för överfall, inbrott, rån etc. Svaren kategoriserades i sex grupper.

Ansvar, sunt förnuft – Många menar att säkerhet är sunt förnuft, att tänka efter och att ta ansvar, både för sig själv och andra, eller som någon uttrycker sig "Säkerhet handlar inte om att stifta lagar. Det är människans omdöme som måste lyftas fram".

Förebyggande åtgärder – Denna kategori rör tre områden. Många menar att barnsäkerhet är viktigt såsom hur lekparken är utformade, trafikplanering i

bostadsområden och runt skolor samt att barn bär reflexer. Det andra området rör förebyggande åtgärder inom trafiken, bland annat tar flera upp problem med halkbekämpning. Det tredje området gäller förebyggande åtgärder i hemmet. Någon skriver *”Om brandvarnare och framförallt brandsläckare vore billigare, skulle man få fler att köpa.”*

Trygghet utomhus – Här ryms åsikter av två slag. Dels att säkerhet är att kunna röra sig fritt utomhus och framförallt kvälls- och nattetid och dels att känna säkerhet i trafiken. Några skräms av andras beteenden i trafiken och av att vägskicket är dåligt.

Information, utbildning – Några personer menar att säkerhet är utbildning och information och exemplifierar det med att kunskap och övning ger säkerhet. Någon menar att säkerhet till stor del är grundat i samhällets drift och att elproblem, teleproblem, olyckor med farliga transporter går att åtgärda genom klara regler.

Polis – Flera respondenter uttrycker ett behov av fler poliser. Dels att de ska vara synliga på kvällarna men också att polisen ska få större frihet och större befogenheter.

Saknade frågor – Ett fåtal personer hade åsikter om att frågeformuläret saknade vissa frågor såsom elsäkerhet, kärnkraften och kärnvapen samt önskemål om fler frågor om säkerhet till liv, hälsa och egendom. En person menade att frågeformuläret saknade *”de viktiga långsiktiga miljö- och sociala säkerhetsfrågorna som har med vår livsstil att göra – dessa kommer att avgöra livskvalitet framöver”*.

Övrigt – Några menar att säkerhet är att kunna lita på att livsmedel hanteras hygieniskt och inte är genmanipulerat samt att kunna lita på vad som står på förpackningen. Ett antal kommentarer tar upp säkerhet som en aspekt på att få rätt vård vid sjukdom eller olycksfall samt en synpunkt om att det ska vara god personlig integritet i sjukhusarkiv. En person skriver *”I huvudsak anser jag att det är samhällets ansvar att skydda mig från hot från andra personer, i handeln saluförda produkter/tjänster som jag inte själv har rimlig möjlighet att påverka eller undersöka. Det är mitt eget ansvar att sörja för säkerheten i mitt hem, i min bil och annat som jag kan kontrollera och påverka. Vidare får jag inte utsätta andra för hot eller risk om det står i min makt att undvika det.”*

4. Diskussion

En säkerhetsmedveten grupp

Ett syfte i denna studie har varit att studera uppfattningar och attityder som kan bidra till att människor vidtar åtgärder för sin egen säkerhet. Att fokusera säkerhet kan jämföras med forskning inom exempelvis hälsoområdet, där man under senare år har intresserat sig för vad som håller människor friska, likväl som vad som bidrar till att de blir sjuka (Antonovsky, 1987). De som besvarat enkäten förefaller vara en säkerhetsmedveten grupp. Andelen som uppger sig ha vidtagit olika åtgärder är generellt hög, inom flera områden något högre än annan statistik baserad på representativa underlag. Det gäller exempelvis för frågan om man skaffat brandvarnare eller handbrandsläckare (Asplund, 2001). En majoritet av respondent-gruppen bedömer också sig själva som säkerhetsmedvetna, som ganska eller mycket intresserade av säkerhetsfrågor samt som åtminstone ganska välinformerade om hur man kan öka säkerheten i det egna hemmet.

Egna säkerhetsåtgärder

Användning av säkerhetsbälte i bil och införskaffande av brandvarnare är de åtgärder som upplevs som mest meningsfulla och minst besvärliga. Även i en säkerhetsinriktad grupp är det dock vissa åtgärder som ett antal inte vidtar eller ens kan tänka sig vidta. Skälen bakom detta kan variera. Det finns ett betydande motstånd mot att bära cykelhjälm, vilket också upplevs som lite besvärligt och mindre meningsfullt än exempelvis användning av säkerhetsbälte. Överfalls- och inbrottslarm hör också till åtgärder som många inte kan tänka sig. Samtidigt kan man konstatera att hälften av respondenterna ändå upplever den personliga risken för att utsättas för inbrott som måttlig eller stor, samt att så många som 20 % har personlig erfarenhet av överfall, rån, inbrott eller liknande. Tidigare studier har visat att varken riskupplevelse (Rundmo, 1996, 1999; Sparks & Raats, 1998) eller personlig erfarenhet (Weinstein, 1989) uppvisar entydiga samband med om människor vidtar åtgärder eller inte.

Attityder till det specifika beteendet kan påverka inställning till vissa åtgärder (Lindell & Whitney, 2000). Halkskydd under mattor och timer på spis kan uppfattas som åtgärder som är förknippade med att bli äldre och kan därför väcka motstånd. Erfarenheter från ett program i Australien (Thompson, 1997) för att minska fallolyckor i hemmet visade att ett huvudskäl bakom svårigheter att rekrytera människor var att de inte ansåg sig själva behöva hjälp ("jag är inte så gammal än"). Andra skäl till att inte vilja vidta åtgärder kan vara bristande kännedom om vissa åtgärder. Flera kommentarer i enkäterna tyder på att människor känner dåligt till resebrandvarnare och användning av dessa.

Norris (1997) fann att människor tenderar att visa vissa preferenser eller strategier för säkerhetsbeteende som är giltiga över flera olika områden, exempelvis när det gällde såväl olycksförebyggande som hälsoinriktade beteenden. I vår studie har åtgärder och vanor huvudsakligen handlat om

hemmet och olyckssäkerhet. Inom den sfären finner vi moderata men signifikanta samband mellan åtgärder och vanor inom och mellan olika miljöer, aktiviteter och risktyper. Om man vidtar åtgärder i hemmet tenderar man att vidta åtgärder även i andra miljöer. Norris identifierade tre skilda huvudstrategier för säkerhet, vilka kan jämföras med de fyra kategorier som vi utvecklat utifrån respondenternas svar på en öppen fråga om egna viktiga säkerhetsåtgärder. Norris strategi *disciplin* tycks motsvara den kategori vi kallat *kontrollerande säkerhetsbeteende*, strategin *förebyggande* motsvarar vår *aktivt preventiv utrustning*, och slutligen strategin *uppmärksamhet* tycks sammanfatta våra två kategorier *observant riskundvikande* och *mental förberedelse*. Ett kunskapsområde av stor praktisk betydelse för informations- och påverkansinsatser skulle vara att närmare studera vilka strategier olika människor tillämpar och hur dessa utvecklas.

Säkerhet i samhället

Som grupp ser respondenterna ganska positivt på samhället och dess utveckling. Vissa frågor kan jämföras med en tidigare studie (Larsson & Enander 1997), här framgår inga större förändringar när det gäller andelen (en klar majoritet) som ser optimistiskt på samhällsutvecklingen. Andelen som instämmer i att de tycker om samhället och vill värna om det, samt som anser det meningsfullt att engagera sig i samhällsfrågor är dock något lägre i vår studie än i den tidigare. Inom flera områden är förtroendet för samhällets förmåga att minska risker också åtminstone ganska gott. Tveksamheten är störst när det gäller naturkatastrofer och framförallt våld och brottslighet. Brottslighet är det område som man också i en studie i USA funnit att människor ser mest pessimistiskt på när det gäller möjligheterna för experter i samhället att påverka utvecklingen (O'Connor m fl, 1998).

En viss tilltro finns också i vår studie när det gäller frågan om inträffade händelser påverkar säkerhetsarbetet i samhället till förbättringar. Endast en minoritet, 15 – 25 % av respondenterna, uttrycker en klart pessimistisk hållning inom de olika områdena. Mest pessimistisk är man när det gäller naturkatastrofer, d v s översvämningar. Tilltron är generellt större på lång än på kort sikt.

Även om tilltron är förhållandevis god tycks respondenternas kunskaper när det gäller vilka risker som finns i egna kommunen vara begränsade, endast en fjärdedel anser sig känna till dessa ganska eller mycket väl. Siffran kan tyckas låg, mot bakgrund av att respondentgruppen generellt är intresserad av säkerhetsfrågor. På en något annorlunda formulerad fråga som ställdes i en av Räddningsverkets studier 1990 uppgav över 60 % att de trodde att det fanns många eller åtminstone några risker i hemorten som de inte fått upplysning om (Enander, 1990). Såväl då som nu finns uppenbarligen en utbredd upplevelse av osäkerhet vad gäller risker i den egna kommunen.

Skillnader mellan undergrupper

Även om de svarande till övervägande del är en säkerhetsmedveten grupp kan ett antal skillnader mellan olika undergrupper noteras. Jämförelserna mellan olika undergrupper med avseende på bakgrundsvariabler bör ses som beskrivande snarar än förklarande, inte minst eftersom det finns interaktioner mellan olika gruppindelningar. Ålder och utbildning är till exempel

starkt relaterade, på så vis att äldre till övervägande del också har lägst utbildning.

Skillnaderna mellan män och kvinnor speglar till stor del dem som tidigare noterats inom riskforskningen, exempelvis att kvinnor anger starkare upplevelse av risk och större osäkerhet än män vad gäller egna kunskaper. När det gäller vanor och beteenden är det inte oväntat att finna vissa könsrelaterade mönster vad gäller vilka åtgärder som vidtas. Att yngre är mindre intresserade av säkerhetsfrågor än äldre stämmer också väl med tidigare forskning (se Enander & Johansson, 1999). Man kan notera att detta även tar sig uttryck i att yngre anser sig påverkas mindre av händelser och svåra olyckor som inträffar. Skillnaderna när det gäller utbildningsnivå ter sig mindre självklara, där lågutbildade tenderar att uppvisa större intresse än högutbildade när det gäller säkerhetsfrågor och åtgärder, samt finner dessa mindre besvärliga. Det tydliga undantaget gäller cykelhjälm, till vilken högutbildade har en mer positiv inställning. Betydelsen av utbildning för inställning till olika typer av åtgärder tycks förtjäna att studeras närmare.

Egen yrkesmässig erfarenhet av olyckor har en klar betydelse när det gäller värderingar och beteenden inom säkerhetsområdet. I flera av de öppna kommentarerna framhåller också denna grupp en önskan att förmedla och sprida egna erfarenheter och kunskaper. Även sociala förhållanden som civilstånd och om man har barn i hemmet har betydelse för om och vilka åtgärder som vidtas. Detta kan bland annat spegla att människor kan vara mera benägna att vidta åtgärder för andra än för sig själva, samt att säkerhetstänkande delvis är resultat av familjediskussioner och beslut. Något överraskande finner vi att de med hemmavarande barn är klart mindre positiva än övriga till lagstiftning och påbud inom säkerhetsområdet.

En jämförelse som förtjänar särskild kommentar är den mellan respondenter födda i Sverige eller i annat land. Den sistnämnda är en mindre och mycket heterogen grupp på drygt 100 personer, vilka representerar vitt skilda bakgrunder och erfarenheter. Trots dessa begränsningar i materialet framkommer flera tydliga skillnader mellan denna grupp och övriga. Grupperna skiljer sig inte nämnvärt när det gäller upplevelse av personlig risk, men däremot när det gäller trygghetskänsla i vardagliga miljöer. De utlandsfödda uppger klart lägre upplevelse av trygghet i olika miljöer - på hemorten dag- och framförallt nattetid, samt även vid aktiviteter i skog och mark och på sjön. Resultaten är knappast överraskande, men vi kan notera att grupperna inte skiljer sig när det gäller trygghetskänsla i samband med mer specifika aktiviteter som transport med flyg, båt, eller bil. Upplevelsen av bristande trygghet tycks främst vara förknippad med den vardagliga existensen. De utlandsfödda uppvisar attityder och värderingar som är mindre positiva till säkerhet och säkerhetsbeteende, samt vidtar färre åtgärder och har färre säkerhetsinriktade vanor. Svaren skulle kunna tolkas så att det finns skillnader i sociala förväntningar och normer som innebär att säkerhet kan ha högre "status" bland infödda svenskar än hos andra grupper. Även om vi här endast kan redovisa mycket övergripande skillnader så pekar resultaten på ett behov av att närmare studera säkerhetsrelaterade normer och värderingar hos grupper med olika bakgrund.

Uppfattningar och agerande

Demografiska variabler kan inte påverkas eller förändras i någon nämnvärd utsträckning. Män kan inte bli kvinnor eller äldre bli yngre. Kartläggning av samband mellan demografiska variabler och beteenden kan bidra till att identifiera grupper med särskilda behov, men är till mindre hjälp när det gäller att förstå varför olika grupper agerar på skilda sätt och hur de kan påverkas (Lindell & Whitney, 2000). Analys av olika mönster av attityder och uppfattningar kan däremot ge vägledning när det gäller möjligheter till förändring. I denna studie kunde fyra grupperingar med tolkningsbara och skilda svarsmönster avseende inställning till risk och säkerhet karakteriseras med hjälp av clusteranalys. Den fortsatta analysen visade att dessa grupper med skilda inställningar också skilde sig i beteenden och vanor.

I analysen framkom två grupper som båda kan karakteriseras som starka och trygga, men utifrån vitt skilda förhållningssätt till säkerhet. Den ena utgör en resursstark och trygg grupp som inte tillmäter säkerhetstänkande eller åtgärder någon större vikt. Inom denna grupp tenderar man att uppfatta för mycket säkerhetstänkande som något negativt, man vidtar inte heller så många åtgärder. Den andra starka gruppen karakteriseras av samhällsengagemang och kunskap, samt en känsla av att kunna påverka sin egen säkerhet. Inom denna grupp vidtar man flest åtgärder och etablerar säkerhetsinriktade vanor. I den förra gruppen är det fler män, högutbildade och stadsbor, medan i den senare är det framförallt en överrepresentation av människor med yrkesmässig erfarenhet av olyckor och olycksarbete. Att känna sig trygg tycks således kunna relateras dels till upplevelser av att vara resursstark och därför inte i behov av att vidta åtgärder, dels till kunskaper och erfarenheter som medför att man aktivt vidtar åtgärder och engagerar sig i säkerhetsfrågor.

De andra två grupperna karakteriseras av lägre känsla av trygghet och en upplevelse av att samhället blir mer sårbart och osäkert. Det är fler kvinnor och äldre i båda dessa grupper. Ena gruppen uppvisar en genomgående resurssvag profil, med låg tilltro till egna möjligheter att påverka sin egen situation eller agera. Den andra av de två mindre trygga grupperna karakteriseras främst av hög personlig riskupplevelse, samt av att de tillmäter säkerhetsåtgärder mycket stor betydelse. Den senare gruppen kan tänka sig vidta nästan alla typer av åtgärder. Känsla av otrygghet tycks således kunna relateras dels till egen upplevelse av bristande resurser och påverkan, dels till föreställningar om omvärlden som riskfylld och osäker.

Resultaten tyder på att känslan av egen trygghet kan vara relaterad till olika handlingsmönster. Inom hälsoområdet diskuterar Schwarzer (1994) två olika kategorier av optimism som kan associeras till olika utfall vad gäller hälsobeteenden. En naiv och förnekande optimism kan vara förenat med tron att man inte löper risker själv, varför man inte vidtar några åtgärder. En funktionell optimism baserad på tilltro till egen förmåga och egna påverkansmöjligheter är däremot en drivkraft till att vidta hälsoinriktade åtgärder.

Den starka gruppen som inte vidtar lika många säkerhetsåtgärder, som tydligast uttrycker att det finns åtgärder som de inte kan tänka sig att vidta, och som är mest negativ till lagstiftning inom säkerhetsområdet uppvisar en överrepresentation av resursstarka män. Resultaten kan, med viss försiktighet, jämföras med den uppmärksammade studien av riskperception som

Flynn och medarbetare publicerade för ett antal år sedan (1994). I en jämförelse mellan vita och icke-vita män och kvinnor (i USA) fann man att en mindre grupp resursstarka vita män skilde sig från övriga grupper. Denna grupp upplevde risker som mindre och mer acceptabla än övriga grupper. Flynn m fl diskuterade resultaten, (som senare kommit att debatteras under rubriceringen "WME – white male effect"), i termer av makt och inflytande i samhället.

Undersökningens begränsningar

60 % svarsfrekvens får anses vara ett bra resultat för en relativt omfattande enkät som riktar sig till allmänheten. Svårigheter för enkätundersökningar att nå en hög svarsfrekvens rapporteras ha ökat under senare år (Holmberg & Weibull, 2000). Det interna bortfallet på enskilda frågor är genomgående lågt. De flesta respondenter har också bedömt att frågorna och svarsalternativen är klart formulerade. Syftet med studien har inte varit att ge en fullt representativ bild av uppfattningar och beteenden hos allmänheten i Sverige, någon närmare analys av bortfallen har därför inte genomförts.

I inledningen betonade vi att fokus i denna studie har varit att studera en bred uppsättning säkerhetsbeteenden i vardagen samt att fokusera mönster och bakomliggande faktorer vad gäller säkerhetstänkande och handlande. Detta har även medfört begränsningar i studien. Den styrmodell som utvecklades som ram för utformningen av enkäten har influerats av teoribildning inom forskningsområdet (se Enander & Johansson, 1999), men inom vissa områden har vi inte lyckats få med frågor som täcker modellen tillräckligt för närmare analys. Ett sådant område är sociala normer och andras förväntningar (Ajzen, 1988). Vi fann svårigheter i att formulera frågor som kunde fånga dessa normer utan att dessa framstod som alltför normativa och "praktiska". Svårigheter att operationalisera sociala normer kan vara ett skäl varför deras inflytande på beteende varit svår att konstatera (Godin & Kok, 1996). I sin översiktsartikel föreslår Godin & Kok (1996) att sociala normer kanske måste mätas indirekt genom att be respondenter ange exempelvis hur de uppfattar att andra beter sig, samt att andra normer (personliga, moraliska) kan ha betydelse för att förklara intentioner och beteenden.

Jämförelsen mellan olika grupper visar på skillnader i värderingar relaterade till säkerhet, till exempel mellan svenskfödda och födda i annat land. De frågor som vi ställt om värderingar och attityder har hämtats och delvis omformulerats utifrån tidigare studier (till exempel Crowe, 1995; Larsson & Enander, 1995). Vid analys visade det sig att skalorna uppvisade svag reliabilitet, bland annat eftersom vissa frågor hämtade från amerikanska skalor kunde tydas på olika sätt. Att åstadkomma stabilare instrument för att mäta attityder till säkerhet torde vara en angelägen uppgift för fortsatt forskning inom området.

Flera av respondenterna har uttryckt att enkäten gett en tankeställare när det gäller egna beteendet och säkerhetstänkande. Reflexen som bifogades utskicket i syfte att öka intresset för studien kan också ha bidragit till att väcka egna funderingar. Själva enkäten kan på så vis ha påverkat hur människor har svarat, rimligen i riktning mot att uppfatta säkerhet som mer viktig. Att metoden i sig påverkar det fenomen man vill studera är ett känt metodologiskt problem som kräver en mer komplex studieuppläggning för att kunna

kartläggas. Att flera respondenter angett att de som följd av sitt deltagande i studien ämnar införskaffa säkerhetsutrustning eller börja använda reflex kan naturligtvis ur samhällssynpunkt ses som en positiv bieffekt av studien.

Ett huvudresultat av studien är att den visar på betydelsen av bedömningar och värderingar relaterade till olika åtgärder och till säkerhet för människors risk- och säkerhetsbeteende. Tydliga skillnader i mönster av tänkande har kunnat identifieras även inom en relativt säkerhetsmedveten grupp. En slutsats är att kunskap om dessa skillnader bör kunna utvecklas och tillämpas i utformningen av mer effektiva informations- och stödinsatser riktade mot olika grupper. Grupper hos vilka attityder till säkerhetsfrågor är mindre positiva och som vidtar få åtgärder kan exempelvis behöva en annan typ av information än grupper som upplever otrygghet och låg egen förmåga till påverkan. En fråga för vidare studier är hur grupper med olika mönster av attityder och uppfattningar reagerar på skilda former av information och andra insatser.

5. Referenser

- Ajzen, I. (1988). Attitudes, personality, and Behavior. Chicago: Dorsey Press.
- Antonovsky, A. (1987). Unraveling the Mystery of Health, Jossey-Bass Inc, Publishers
- Asplund, A. (2001). Vill du bidra till ett säkrare samhälle? Statistiska centralbyrån.
- Crowe, J.W. (1995). Safety values and safe practices among college students. Journal of Safety Research, 26:3, 187-195.
- Enander, A. (1990). Allmänhetens syn på olycksrisker – en pilotstudie. FoU rapport P21-054/90. Karlstad: Räddningsverket.
- Enander, A., & Johansson, A. (1999). Säkerhetsmedvetande – en förutsättning för säkerhetsbeteende? FoU rapport P21-316/99. Karlstad: Räddningsverket.
- Flynn, J., Slovic, P., & Mertz, C.K. (1994). Gender, race, and perception of environmental health risks. Risk Analysis, 14 (6), 1101-1108.
- Godin, G. & Kok, G. (1996). The theory of planned behavior: a review of its applications to health-related behaviors. American Journal of Health Promotion, 11 (2), 87-98.
- Gustafson, P. (1997). Kön, risk och olyckor. En forskningsöversikt. Karlstad: Räddningsverket.
- Gustafson, P.E. (1998). Gender differences in risk perception: theoretical and methodological perspectives. Risk Analysis, 18 (6), 805-811.
- Holmberg, S. & Weibull, I. (2000). Det nya samhället. SOM rapport nr 24. SOM institutet: Göteborg.
- Jakobsen, L. & Karlsson, J.Ch. (1999). Vardagsliv och risk – en livsformsanalys. FoU rapport P21-272/99. Karlstad: Räddningsverket.
- Larsson, E., Mårtensson, N. & Alexandersson, K. (2001). Första hjälpen kunskaper – en befolkningsstudie. Delrapport 3. Hälsouniversitetet, Linköping.
- Larsson, G. & Enander, A. (1995). Katastrofförberedelser – Vad den svenska allmänheten tänker, känner, vill och gör. FoU Rapport P21-113/95, Räddningsverket, Karlstad.
- Larsson, G., & Enander, A. (1997). Preparing for disaster: public attitudes and actions. Disaster Prevention and Management, 6:1, 11-21.
- Lindell, M.K. & Whitney, D.J. (2000). Correlates of household seismic hazard adjustment adoption. Risk Analysis, 20 (1), 13-25.
- Norris, F.H. (1997). Frequency and structure of precautionary behavior in the domains of hazard preparedness, crime prevention, vehicular safety, and health maintenance. Health Psychology, 16:6, 566-575.

- Näslund, G.K., & Fredrikson, M. (1993). Health behavior, knowledge and attitudes among Swedish university students. Scandinavian Journal of Psychology, 34, 197-211.
- O'Connor, R.E., Bord, R.J. & Fisher, A. (1998). Rating threat mitigators: faith in experts, governments, and individuals themselves to create a safer world. Risk Analysis, 18 (5), 547 – 556.
- Palm, L. (1994). Övertalningsstrategier: att välja budskap efter utgångsläge. Lund studies in media and communication 1. Lund: University Press.
- Rundmo, T. (1996). Associations between risk perception and safety. Safety Science, 24 (3), 197-209.
- Rundmo, T. (1999). Perceived risk, health and consumer behaviour. Journal of Risk Research, 2 (3), 187-200.
- Sandqvist, A. & Holmberg, H. (1997). Vill du bidra till ett säkrare samhälle? – resultat från en undersökning om bränder och brandskydd i hemmet. Statistiska centralbyrån.
- Schwarzer, R. (1994). Optimism, vulnerability and self-beliefs as health-related cognitions: a systematic overview. Psychology and Health, 9, 161-180.
- Sparks, P. & Raats, M. (1998). Health promotion: beyond risk perception and risk communication. Risk Decision and Policy, 3 (3), 261-270.
- Thompson, P.G. (1997). Recruiting older people to a home safety program. The Medical Journal of Australia, 167, 439-440.
- Van der Pligt, J. (1998). Perceived risk and vulnerability as predictors of precautionary behaviour. British Journal of Health Psychology, 3, 1-14.
- Weinstein, N.D. (1989). Effects of personal experience on self-protective behavior. Psychological Bulletin, 105, 31-50.

Bilaga 1

Tabellförteckning

- a) Respondenternas bostadsort
- b) Respondenternas boendeform
- c) Respondenternas åldersfördelning
- d) Hemmavarande barn
- e) Ursprung för respondenterna
- f) Högsta avslutade utbildning
- g) Frågor om hälsotillstånd och personlig ekonomi.
- h) Fråga om man anser sig ha en religiös tro
- i) Uppfattad personlig risk
- j) Möjlighet att påverka egen säkerhet
- k) Upplevelse av trygghet i olika situationer.
- l) Hur **meningsfullt** det upplevs att vidta olika åtgärder
- m) Hur **besvärligt** det upplevs att vidta olika åtgärder
- n) Kunskap om hur bete sig i vissa situationer och uppfattning om hur man skulle agera i verklig situation.
- o) Synpunkter på frågeformuläret
- p) Medelvärden för respektive cluster på samtliga i analysen ingående index.

Tabell a. Respondenternas bostadsort

Bostadsort	%
Stockholm, Göteborg, Malmö	25,3
Tätort ca 50 000-200 000	19,1
Tätort ca 15 000-50 000	15,9
Tätort högst 15 000 invånare	15,3
Glesbygd/utanför tätort	22,8

Tabell b. Respondenternas boendeform

Boendeform	%
Hyreslägenhet	25,1
Bostadsrätt	14,8
Egen villa/radhus	49,3
Gård/jordbruksfastighet	7,3

Tabell c. Respondenternas åldersfördelning

Ålder	%	% som tillhör åldersgruppen enligt	
			SCB
18-25	9,2		13,3
26-35	18,2		20,0
36-45	19,6		19,3
46-55	19,6		19,9
56-65	19,1		15,7
66-75	13,5		11,8

Tabell d. Hemmavarande barn

Hemmavarande barn	%
Barn under 6 år	14
Barn 6-12 år	18
Barn 13-18 år	14

Tabell e. Ursprung för respondenterna

Ursprung, födda:	%
I Sverige	89,7
I Skandinavien	3,5
I Europa	3,5
Utanför Europa	2,7

Tabell f. Högsta avslutade utbildning

Högsta avslutade utbildning	%
Grundskola, folkskola eller enhetsskola	25,1
Realskola, flickskola, fackskola, 2-årigt gymnasium el folkhögskola	14,8
3 eller 4-årigt gymnasium	49,3
Högskoleexamen	7,3
Annan utbildning	2,8

Tabell g. Frågor om hälsotillstånd och personlig ekonomi.

	Mycket dåligt	Dåligt	Varken bra eller dåligt	Bra	Mycket bra
Hälsotillstånd	0,3	4	16	44	35
Personlig ekonomi	2	6	29	49	13

Tabell h. Fråga om man anser sig ha en religiös tro.

	Nej, inte alls	Nej, tveksamt	Ja, i någon mån	Ja, definitivt
Religiös tro	25	20	37	16

Tabell i. Uppfattad personlig risk

%	Obe- fintlig	Mkt liten	Liten	Måttlig	Stor	Mkt stor	Vet ej
Brand i bostaden	2	26	36	30	2	0	4
Inbrott i bostaden	1	13	24	45	10	2	4
Fallolycka i bostaden	8	31	30	24	3	0	3
Kem.olycka bostaden	31	42	19	4	0	0	3
Trafikolycka	1	5	17	55	11	2	8
Våld eller övergrepp	5	17	32	30	6	1	8
Brand i allmän lokal	5	28	32	23	1	0	10
Utsläpp farliga kemikalier	11	28	27	18			10

Tabell j. Möjlighet att påverka egen säkerhet

%	Obe- fintlig	Mkt liten	Liten	Måttlig	Stor	Mkt stor	Vet ej
Brand i bostaden	1	2	5	20	53	17	1
Inbrott i bostaden	1	8	15	43	24	5	2
Fallolycka i bostaden	2	5	11	34	32	9	5
Kem.olycka bostaden	4	5	6	12	39	28	4
Trafikolycka	3	9	18	46	15	2	6
Våld eller övergrepp	5	15	26	34	10	2	6
Brand i allmän lokal	15	30	24	16	4	1	8
Utsläpp farliga kemikalier	32	28	16	9	2	1	9

Tabell k. Upplevelse av trygghet i olika situationer.

%	Mycket otrygg	Ganska otrygg	Varken trygg/ otrygg	Ganska trygg	Mycket trygg	Gäller ej mig
Reser med flyg	3	8	18	43	15	12
Reser med tåg	0	2	9	45	34	10
Reser med båt/färja	3	10	21	45	15	6
Kör bil	1	6	20	56	9	8
Cyklar	2	7	19	48	15	10
Ute på hemorten dagtid	0	1	4	32	61	1
Ute på hemorten nattetid	2	11	16	39	29	2
Lagar mat, städar	0	1	3	19	74	1
Är i hemmet nattetid	1	1	3	30	64	0
Vistas i skog och mark	1	4	10	39	42	4
Fritidsaktiviteter på sjön	1	4	14	45	23	12
Fritidsaktiviteter på isen	2	10	17	16	9	35
Går på bio el teater	0	1	12	42	35	8
Vistas i dans/nöjeslokal	0	3	19	44	16	16

Tabell l. Hur **meningsfullt** det upplevs att vidta olika åtgärder

%	Inte alls	Lite	Ganska	Mycket	Vet ej
Brandvarnare	-	1	7	91	-
Handbrandsläckare	9	30	31	26	2
Halkskydd under mattor					-
Reflexer i mörker	1	3	15	81	-
Läsa bruksanvisningar	1	7	29	63	2
Stänga TV:n m strömbrytare	2	14	22	60	2
Säkerhetsbälte i bil	-	-	4	95	-
Resebrandvarnare	9	29	32	18	10
Kurs i första hjälpen	2	9	34	51	3
Cykelhjälm	4	14	33	44	4
Fråga om säkerhet bio o dyl	3	21	42	29	5
Anmäla olycksrisk	2	11	33	50	4

Tabell m. Hur **besvärligt** det upplevs att vidta olika åtgärder

%	Inte alls	Lite	Ganska	Mycket	Vet ej
Brandvarnare	91	6	1	-	-
Handbrandsläckare	72	18	6	1	2
Halkskydd under mattor	53	28	11	3	4
Reflexer i mörker	81	14	3	1	-
Läsa bruksanvisningar	68	21	8	2	-
Stänga TV:n m strömbrytare	74	16	7	2	-
Säkerhetsbälte i bil	91	6	1	1	-
Resebrandvarnare	33	32	19	7	7
Kurs i första hjälpen	53	28	12	2	3
Cykelhjälm	37	28	18	12	4
Fråga om säkerhet bio o dyl	28	34	27	7	3
Anmäla olycksrisk	40	28	21	6	3

Tabell n. Kunskap om hur bete sig i vissa situationer och uppfattning om hur man skulle agera i verklig situation.

%	Kunskap om				Skulle göra			
	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej	Vet ej	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej	Vet ej
Första hjälpen vid olycka	22	44	29	5	52	33	6	7
Mun-mot-mun livräddning	29	41	26	4	47	34	11	8
Använda handbrandsläckare	46	35	14	5	76	19	2	3
Larma i nödsituation	80	17	2	-	93	6	-	-
Släcka brinnande kläder	53	37	6	3	79	16	2	2
Hjälpa någon som gått genom isen	19	47	27	8	53	29	9	8
Prata med drabbad i kris	25	44	21	10		Fanns ej som alternativ		
Släcka mindre brand hemma	45	48	4	3	82	16	1	1
Hjälpa någon som fått i sig farlig vätska	13	31	43	13	50	26	11	12

Tabell o. Synpunkter på frågeformuläret

Värden angivna i %	Nej, inte alls	Nej, i stort sett inte	Tveksam	Ja, i stort sett	Ja, absolut	Medelvärde (skala 1-5)
Anser du att undersökningen är meningsfull?	2	3	28	44	22	3,8
Var frågorna klart formulerade?	0,4	1	7	65	25	4,1
Var svarsalternativen klart formulerade?	0,6	0,9	7	65	25	4,1
Anser du att vi i enkäten försökte påverka dina svar i någon viss riktning?	39	36	15	5	3	1,9
Har enkäten gjort dig oroad över de frågor den behandlar?	57	25	10	5	1	1,6

Tabell p. Resultat från clusteranalys med 4 cluster. Medelvärden och standardavvikelse på samtliga i analysen ingående index för respektive cluster.

	Cluster 1	SD	Cluster 2	SD	Cluster 3	SD	Cluster 4	SD
Risikänslighet	2.9	0.7	2.7	0.5	3.5	0.5	2.7	0.5
Påverkansmöjlighet	2.8	0.6	3.7	0.6	3.8	0.5	4.1	0.7
Trygghet	3.6	0.6	4.3	0.4	3.9	0.4	4.4	0.3
Meningsfullhet	3.3	0.3	2.9	0.3	3.6	0.3	3.5	0.3
Besvärlighet	1.7	0.4	2.1	0.4	1.5	0.3	1.3	0.3
Förtroende	2.1	0.4	2.5	0.4	2.4	0.4	2.7	0.4
Kunskaper	1.9	0.4	2.1	0.4	2.1	0.4	2.5	0.4
Antal respondenter i resp cluster	149		224		395		363	

Räddningsverket, 651 80 Karlstad
Telefon 054-13 50 00, telefax 054-13 56 00

Beställningsnummer P21-406/02. Telefax 054-13 56 05, telefon 054-13 57 10
ISBN 91-7253-163-0